

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему Прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0720-удмф-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Андрецова Д. А.

освітньої програми управління державними
(код і назва освітньої програми)

та місцевими фінансами

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, доцент, к.е.н.

Яришко О.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н.

Афонов Р.П.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Глущевський В.В.

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ

Андрецова Діана Андріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Прогнозування доходів бюджету у напрямку
удосконалення бюджетної політики держави _____

керівник роботи Яришко Олена Володимирівна ., к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «30» червня 2021 року № 975-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи Статистична інформація, літературні джерела,
фахові періодичні видання

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити) _____

*Теоретична частина. Теоретичні та методичні аспекти прогнозування доходів
бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави*

*Аналітична частина. Моніторинг стану управління доходами зведеного бюджету
України в контексті бюджетної політики*

*Проектна частина. Удосконалення прогнозування доходів бюджету у напрямку
удосконалення бюджетної політики держави*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1. Систематизація поглядів вчених на поняття «бюджет» 2. Елементи
бюджетної політики 3. Класифікацію доходів бюджету 4. Методи
прогнозування доходів 5. Рівень репутації України порівняно з іншими
країнами 6. Показники зведеного бюджету 7. Доходи зведеного бюджету за
видами бюджету 8.Співвідношення доходу зведеного бюджету до ВВП 9.
Динаміка доходів, витратків і дефіциту /профіциту на одну особу 10. Показник

ефективності формування і використання доходів зведеного бюджету 11. Основні задачі удосконалення бюджетної політики 12. Прогноз доходів зведеного бюджету у 2011 – 2020 роках за двома варіантами

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Яришко О.В., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів</i>	17.09	19.10
2	<i>Яришко О.В., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів</i>	19.10	29.10
3	<i>Яришко О.В., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів</i>	29.10	16.11

7. Дата видачі завдання 10.09.2021р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Огляд літературних джерел з прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави</i>	<i>25.10.2021</i>	
2	<i>Дослідження теоретичних та методичних аспектів прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави</i>	<i>29.10.2021</i>	
3	<i>Збір даних для проведення моніторингу стану управління доходами зведеного бюджету України в контексті бюджетної політики</i>	<i>5.11.2021</i>	
4	<i>Моніторинг стану управління доходами зведеного бюджету України в контексті бюджетної політики</i>	<i>19.11.2021</i>	
5	<i>Розробка практичних рекомендацій щодо прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави</i>	<i>30.11.2021</i>	

Студент _____

(підпис)

Андрецова Д. А.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) _____

(підпис)

Яришко О.В.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Андрецова Д.А. Прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 072 - Фінанси, банківська справа та страхування, науковий керівник О. В. Яришко. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні. Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, 2021.

Розглянуто теоретичні та методичні основи формування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави. Проведено моніторинг стану управління доходами зведеного бюджету України. Удосконалено прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави

Ключові слова: БЮДЖЕТ, БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА, ПРОГНОЗ, ПРОГНОЗУВАННЯ, МЕТОДИ, ДОХОДИ, ЗВЕДЕНИЙ БЮДЖЕТ, МОДЕЛЬ.

ABSTRACT

Andrietsova D.A. Budget revenues forecasting forwardImproving State Budget Policy

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 072 - Finance, Banking and Insurance, supervisor O. V. Yaryshko. Engineering Educational and Scientific Institute named by Y. M. Potebni of Zaporizhia National University. Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, 2021.

Theoretical and methodical bases of formation of incomes of the consolidated budget of Ukraine in the context of improvement of budgetary policy of the state are considered. The state of revenue management of the consolidated budget of Ukraine has been monitored. The forecasting of budget revenues has been improved in the direction of improving the State Budget Policy.

Keywords: BUDGET, BUDGET POLICY, FORECAST, FORECASTING, METHODS, REVENUES, CONSOLIDATED BUDGET, MODEL

АННОТАЦИЯ

Андрецова Д.А. Прогнозирование доходов бюджета в направлении усовершенствования бюджетной политики государства

Квалификационная работа для получения степени высшего образования магистра по специальности 072 - Финансы, банковское дело и страхование, научный руководитель Е. В. Ярышко. Инженерный учебно-научный институт им. Ю. М. Потебни Запорожского Национального университета. Кафедра информационной экономики, предпринимательства и финансов, 2021.

Рассмотрены теоретические и методические основы формирования доходов сводного бюджета Украины в контексте усовершенствования бюджетной политики государства. Проведен мониторинг состояния управления доходами сводного бюджета Украины Усовершенствовано прогнозирование доходов бюджета по усовершенствованию бюджетной политики государства

Ключевые слова: БЮДЖЕТ, БЮДЖЕТНАЯ ПОЛИТИКА, ПРОГНОЗ, ПРОГНОЗИРОВАНИЕ, МЕТОДЫ, ДОХОДЫ, СВЕДЕННЫЙ БЮДЖЕТ, МОДЕЛЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У НАПРЯМУ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	10
1.1 Розвиток дефініцій «бюджет» та «бюджетна політика».....	10
1.2. Теоретико - організаційні засади формування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави.....	21
1.3. Методи прогнозування доходів бюджету.....	28
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ СТАНУ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ.....	42
2.1 Загальна характеристика України в контексті бюджетної політики.....	42
2.2 Склад, структура та динаміка доходів зведеного бюджету України.....	48
2.3 Ефективність формування і використання бюджетних коштів.....	63
Висновки до розділу 2.....	77
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У НАПРЯМУ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ....	79
3.1 Удосконалення методів мобілізації доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави.....	79
3.2 Прогнозування доходів зведеного бюджету України.....	92
Висновки до розділу 3.....	100
ВИСНОВКИ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106

ВСТУП

Ефективність управління економікою залежить від ефективності впливу бюджетної політики на економічні процеси в Україні. Одним із ключових інструментів механізму забезпечення розвитку країни є прогнозування доходів бюджету України.

На практиці світовий досвід свідчить про ефективне використання прогнозування у процесі формування доходів зведеного бюджету. Разом з тим, прогноз доходів в Україні характеризується наявністю проблем правового та методичного забезпечення. Особливої уваги потребують питання, пов'язані з удосконаленням прогнозування доходів зведеного бюджету на основі ефективного застосування сучасної методології.

Зазначена проблематика є предметом наукових досліджень вчених. Серед них: Булгакова С.О., Зварич О.В., Заїчко І. В., Опарін В.М., Ріппа С.П., Юрій С.І, тощо.

Результати досліджень зазначених вчених мають величезне значення для теорії та практики бюджетного прогнозування доходів. Проте розвиток ринкових відносин відмагають удосконалення прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики.

Відтак, додаткового удосконалення потребують науково-теоретичні засади прогнозування доходів зведеного бюджету держави з позицій системного підходу, пошук шляхів підвищення достовірності та інформативності результатів прогнозування, а також удосконалення методичного забезпечення бюджетного прогнозування.

Теоретична і практична значущість подальших досліджень з проблематики прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики держави обумовили актуальність обраної теми, визначили її об'єкт і предмет, мету та завдання

Метою дослідження є розвиток теоретико-методологічних положень і розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо удосконалення

прогнозування доходів бюджету у напрямку удосконалення бюджетної політики

Досягнення мети зумовило вирішення таких основних завдань:

- з'ясувати сутність бюджету та бюджетної політики;
- розглянути теоретико - організаційні засади формування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави;
- впорядкувати можливі методи прогнозування доходів бюджету;
- провести моніторинг стану управління доходами зведеного бюджету України;
- удосконалити методи мобілізації доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави;
- здійснити прогнозування доходів зведеного бюджету України.

Об'єктом дослідження – процес прогнозування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави.

Предметом дослідження є сукупність організаційно–економічних відносин, що складаються в процесі прогнозування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави.

Методи дослідження: логічного узагальнення, системного підходу, економіко-математичного моделювання, статистичні методи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в отриманні науково обґрунтованих результатів, які в сукупності дають змогу розв`язати важливу проблему прогнозування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави. Зокрема:

- дістало подальшого розвитку система удосконалення методів мобілізації доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави;
- удосконалено концептуальні підходи до побудови прогнозу доходів зведеного бюджету на основі екстраполяції і на основі макропоказників

економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації.

Інформаційною базою для дослідження слугували наукові розробки навчальні посібники, монографії, періодичні видання, дисертації, статистичні збірники, а також різноманітні методологічні джерела, законодавчі акти та нормативні документи України

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо прогнозування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави.

За результатами дослідження за темою роботи опубліковано тези на Міжнародній науково – практичній конференції «Європейський вектор модернізації інженерної та економіко-управлінської освіти в умовах сталого розвитку промислового регіону» (27-28 травня 2021 року, м. Запоріжжя).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дипломної роботи становить машинописних 111 сторінок, в т. ч. основний текст займає 96 сторінок. Робота містить 22 таблиць і 20 рисунків; список використаних джерел налічує 55 найменувань

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У НАПРЯМУ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Розвиток дефініцій «бюджет» та «бюджетна політика»

Бюджет (від старонормандського "bougette" - гаманець, сумка, шкіряний мішок, мішок з грошима, скарбниця) - схема доходів і видатків певного об'єкта (сім'ї, бізнесу, організації, держави і т.д.), що встановлюється на певний період часу, зазвичай на один рік.

За часів Київської Русі вперше з'явилася посада скарбничого - хранителя цінностей, які називалися скарбницею. Стан скарбниці було предметом особливої турботи для всіх правителів: від великого князя до імператора. У середні століття державні доходи і видатки не відділялися від доходів і видатків великого князя, царя, причому доходи надходили як в натуральній, так і в грошовій формі.

Історія фінансів свідчить, що бюджет не був притаманний державі на всіх стадіях його розвитку. Довгий час держава взагалі не мала бюджету. У всіх європейських державах збиралися доходи і здійснювалися видатки, тобто на юридичних нормах існувала система доходів і видатків. Повністю бюджет сформувався тоді, коли держава в свою фінансову діяльність ввело плановий початок - стала складати систему доходів і видатків на певний період.

Коли палата громад в Англії 14-15 ст. затверджувала субсидію королям, то перед закінченням засідання канцлер казначейства (міністр фінансів) відкрив портфель, в якому зберігалася папір з відповідним законопроектом. Ця дія умовно називалося відкриттям бюджету. З кінця 17 ст. бюджетом став називатися документ, який містив, що затверджується парламентом, план доходів і видатків держави. Цей документ також називали «розписом грошових доходів і видатків держави», «кошторисом доходів і видатків держави», «державним розписом».

Щоб дати точне визначення бюджету, слід звернутися до поняття «фінансів», так як бюджет є центральною ланкою фінансової системи держави. Як відомо, фінанси - це система імперативних грошових відносин, в процесі яких акумулюються, розподіляються і використовуються централізовані і децентралізовані фонди грошових коштів. Тому бюджет - це система імперативних грошових відносин, в процесі яких утворюється і використовується бюджетний фонд.

Рис. 1.1 Бюджет як частина фінансів

Глибокі зміни, що відбулися в кінці 18 - початку 19 ст в політиці, соціальних відносинах і в сфері економіки, спричинили за собою корінні зміни в державному порядку. Одним із загальних ознак нових умов державного життя було швидке збільшення державних витратків і боргів. На початку це зростання здавався явищем винятковим. Фінансисти початку 19 століття вважали, що з настанням спокійних часів бюджет зменшиться, однак зростання бюджетів перевершив всі очікування. У зв'язку з цим виникало

питання про необхідність планомірної діяльності держави, і засобом такої планомірності став державний бюджет. Він представляв собою державну розпис доходів і видатків в цифровому вираженні. Бюджет перетворився на необхідну умову розвитку національного господарства.

Бюджет - центральна ланка фінансової системи, в будь-якій державі він включає одне і те ж: податки, позики, видатки і т.д. Сутність цих категорій не змінюється при переході від однієї суспільно-економічної формації до іншої. Сьогодні бюджет необхідний кожній державі для задоволення суспільних потреб в грошовому фонді.

Основним правовим документом що регулює бюджетні відносини є Бюджетний кодекс України відповідно до якого бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду[1].

Перш за все, призначення бюджетів різних рівнів -сприяти ефективному виконанню всіх завдань, які покладені на органи державної влади та місцевого самоуправління. У той же час доцільно говорити про те, що кошти, які акумулюються в державному і місцевих бюджетах, застосовуються для задоволення потреб громадян.

Бюджетні кошти повинні пропорційно розподілятися між різними сферами суспільного життя.

Для державного бюджету як основного фінансового плану держави характерні наступні ознаки: по-перше, бюджет є універсальним, фінансовим планом в тому сенсі, що його показники охоплюють фактично всі області і сфери економічного і соціального розвитку. По-друге, бюджет по відношенню до інших фінансових планів є координуючим. Координація здійснюється через взаємозв'язок показників бюджету з показниками інших фінансових планів.

У бюджеті відбивається циклічний характер розвитку суспільства і його діалектика, коли старе не заперечується абсолютно, а все позитивне в ньому

сприймається і асимілюється на новому витку розвитку, що і є ключовим моментом в розгляді ролі і значення бюджету.

Значний вплив на формування системи бюджетів і міжбюджетних відносин надали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, які вивчали протягом тривалого періоду часу сутність і значення цієї системи відповідно до потреб суспільства. Без аналізу їх фундаментальних робіт неможливо зрозуміти сучасні проблеми бюджету в Україні.

Наукові праці вчених давнини в області доходів і витрат скарбниці були відомі ще з моменту зародження перших держав (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація поглядів вчених на поняття «бюджет»

Автор	Наукова теза
1	2
Сміт А. [2]	У своїх працях детально розкриває поняття доходів і видатків монарха. Він стверджував, що фонди або джерела доходів, які можуть належати монарху або державі, повинні складатися або в капіталах, або в землі. Монарх, подібно будь-якому іншому власнику капіталу, може отримувати від нього дохід використовуючи його або, звужуючи його. Його дохід в першому випадку прибуток, у другому - відсотки
Сей Ж.Б. [3]	Вперше визначає бюджет як рівновага між державними потребами і засобами, які може залучити державу для виконання своїх функцій, мети існування і реалізації поточних завдань
Маркс К [4]	Бюджет, за К. Марксом, є не що інше, як розпис передбачуваних доходів і витрат госуударств поточний рік, яка ґрунтується на фінансовому досвіді, а саме - на балансі минулого року. У своїх дослідженнях він дотримується точки зору, що основні проблеми в області бюджету (збільшення його заборгованості) обумовлені неефективністю державного управління
Штурм Р. [5]	Державний бюджет - акт, що містить попереднє схвалення доходів і витрат
Косса Л. [6]	Бюджет-це прогноз подальшого визначення доходів і витрат, виражений в цифрах у визначеному порядку і з певною системою
Василик О.Д [7]	Розглядає бюджет, як складну систему, що включає ряд складових частин: а) як економічну категорію; б) як план фінансування державних потреб; в) як правовий акт, реалізований у вигляді державного закону
Опарін В.М [8]	Бюджет держави є сукупністю законодавчо регламентованих відносин між державою і юридичними та фізичними особами в розподілі і перерозподілі ВВП, а в певних умовах-і національного багатства
Юрій С.І., Федосов. В.М. [9]	Бюджет держави - об'єктивна економічна категорія-сукупність грошових відносин, пов'язана з розподілом і перерозподілом ВВП і національного багатства з метою формування і використання основного централізованого фонду грошових коштів, призначеного для виконання державою своїх функцій

Аналіз наукових робіт з проблеми бюджету дозволив встановити, що в сучасних умовах бюджет треба розглядати як складну категорію. Бюджет - це складна багатоаспектна категорія: з позиції фінансової науки - частина вартість створеного в країні ВВП, що розподіляється і перерозподіляється центральними або місцевими органами влади для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства; з позиції економічної теорії - система економічних відносин, пов'язана з формуванням і використанням бюджетних коштів, для виконання центральними і місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань щодо забезпечення обґрунтованого і ефективного розвитку адміністративно-територіальних одиниць; з правових позицій - основний фінансовий план країни або окремої адміністративно-територіальної одиниці, що приймає форму закону, на підставі якого відбуватиметься мобілізація і використання фінансових ресурсів; з позиції організації та управління - основний макроекономічний важіль щодо забезпечення ефективного та пропорційного розподілу обмежених бюджетних коштів між різними територіями, галузями економіки, суб'єктами господарювання та населенням для забезпечення прогресивного розвитку економіки країни.

Таким чином сутність бюджету можливо розглядати з різних аспектів (рис.1.2)

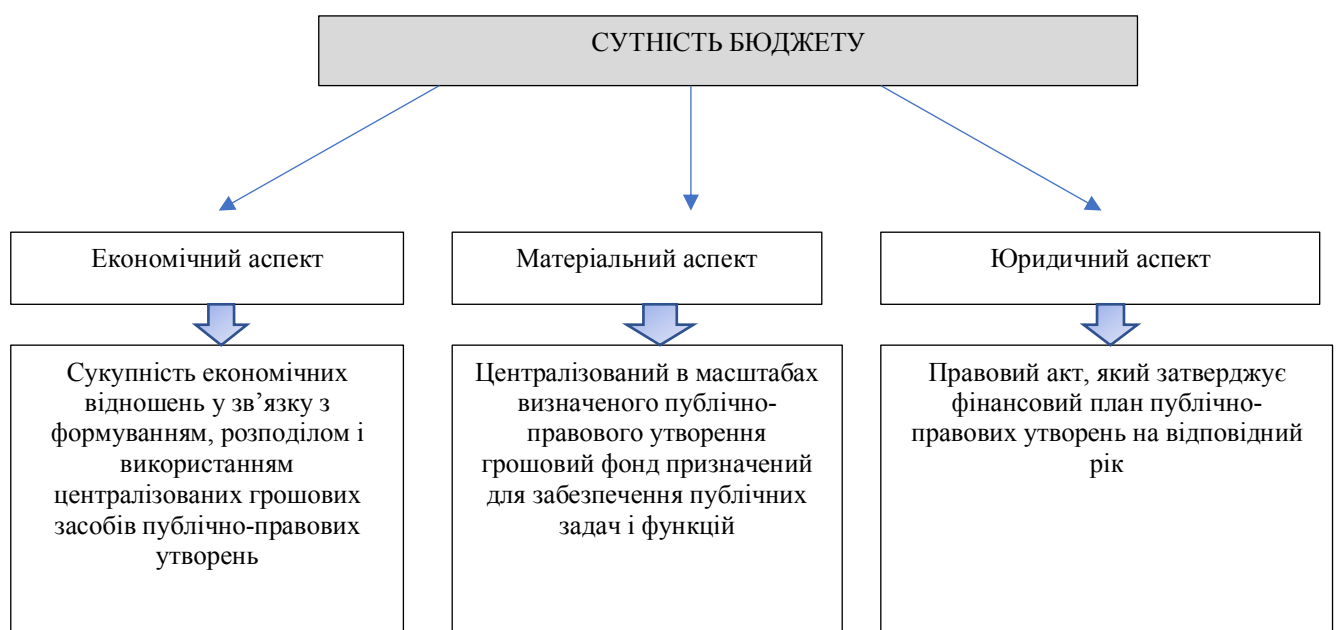

Рис. 1.2 Сутність бюджету з точки зору різних аспектів

З усього цього можна зробити висновок, що бюджет являє складне явище. Він одночасно стосується і економіки, і фінансів, і права, і політики. Ця багатосторонність бюджету обумовлювала проблеми вивчення бюджету, інструментів та визначення самого поняття бюджету.

Різні погляди вчених на розуміння сутності бюджету зумовлює виділення ними різних функцій виконуваних бюджетом (табл.1.2)

Таблиця 1.2

Погляди вчених на визначення функцій бюджету

Автор	Функції
Павлюк К.В. [10]	Фіскальна, використання бюджетного фонду, розподільча, контрольна
Булгакова С.О. [11]	Розподільча, контрольна, функція забезпечення існування держави
Розпутенко І. [12]	Розподільча, контрольна
Деркач Н.І. [13]	Розподільча, контрольна, функція забезпечення існування держави

Таким чином, можливо визначити фіскальну, розподільчу, контрольну, регулюючу функцію.

Завдяки дії фіскальної функції бюджету відбувається акумулювання бюджетних коштів як на державному, так і на місцевому рівні для забезпечення органів влади достатніми ресурсами для виконання покладених на них функцій і завдань. Акумульовані фінансові ресурси дозволяють органам влади різних рівнів фінансувати пріоритетні напрямки в області освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення населення, реалізовувати інвестиційні проекти на підвідомчій території.

Зміст розподільної функції бюджету передбачає розподілу фінансових ресурсів по рівнями державної та місцевої влади, адміністративно-територіальним одиницям, господарюючим суб'єктам, галузям економіки, соціальної сфери з метою забезпечення економічного зростання та усунення негативних диспропорцій в соціально-економічному розвитку регіонів країни.

Дія регулюючої функції бюджету направлено на врегулювання дій центральних і місцевих органів влади для збільшенні обсягу їх надходжень

через створення адекватних умов і бюджетно-податкових механізмів з підтримки окремих галузей економіки на рівні регіонів.

Контрольна функція бюджету спрямована на ефективне регулювання процесів формування та використання бюджетних коштів на державному та місцевому рівнях. Контрольна функція бюджету дозволяє виявляти раціональність і ефективність формування бюджетних коштів їх використання, основні диспропорції в бюджетному фінансуванні, резерви підвищення дохідних можливостей бюджетів при оптимізації витрат в сукупності дозволяє здійснювати ефективний вплив на економічні процеси на рівні регіонів країни.

Грунтуючись на виділених функціях, бюджет виступає основною ланкою фінансової системи держави, забезпечуючи макроекономічне регулювання пропорційного і ефективного формування і використання бюджетних коштів, здійснення своєчасного контролю за цільовим і обґрунтованим використанням обмежених фінансових ресурсів.

Розглянемо поняття бюджетна політика. Політика (πολι (поли) - безліч, а τικός (Тікос) - інтерес, разом - політикос). Тобто політика - боротьба і пошуки шляху взаємного співіснування безлічі інтересів, іншими словами, мистецтво управління державою. Оскільки воно самостійно не виробляє будь-яких цінностей, то його існування можливо виключно за рахунок відчуження засобів виробників і інших імущих економічних суб'єктів. Головна ланка соціально-економічної політики утворює фінансова політика, що охоплює відносини з приводу грошової системи країни, страхування, цін, доходів і витрат держави. У складі фінансової політики держави виділяють бюджетну політику, яка забезпечує вилучення і цілеспрямоване використання коштів.

Бюджетна політика тісно пов'язана з такими поняттями, як міжбюджетні відносини, бюджетний потенціал (витратний і прибутковий), податковий тягар. Тут же відзначимо, що бюджетна політика повинна бути орієнтована, зокрема, на створення необхідних умов для зростання бюджетного потенціалу країни, її регіонів і територій. У свою чергу, ступінь реалізації бюджетного

потенціалу залежить від того, наскільки величина і розподіл податкового навантаження оптимальні на державному і територіальному рівнях [14]

Бюджетна політика включає об'єктивні (базисні) і суб'єктивні (надбудовні) засади, що і характеризує її як організаційно-фінансову категорію. Об'єктивний початок, на якому базується бюджетна політика, – це економічні відносини, що виникають в процесі суспільного відтворення (виробництва, обміну, розподілу і використання національного продукту), фінансові (грошові) відносини, що становлять зміст економічної категорії фінансів, бюджетні відносини, що виникають в процесі функціонування фінансової категорії бюджету, і форми прояву суті останньої у вигляді функцій утворення, використання і контролю централізованих фондів грошових доходів [14].

Бюджетна політика - це система відносин, заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин в складі загальної економічної політики, спрямованих на реалізацію всіх функцій бюджету з метою досягнення визначеного економічного і соціального ефекту.

Можливо виділити наступні елементи бюджетної політики (рис.1.3)

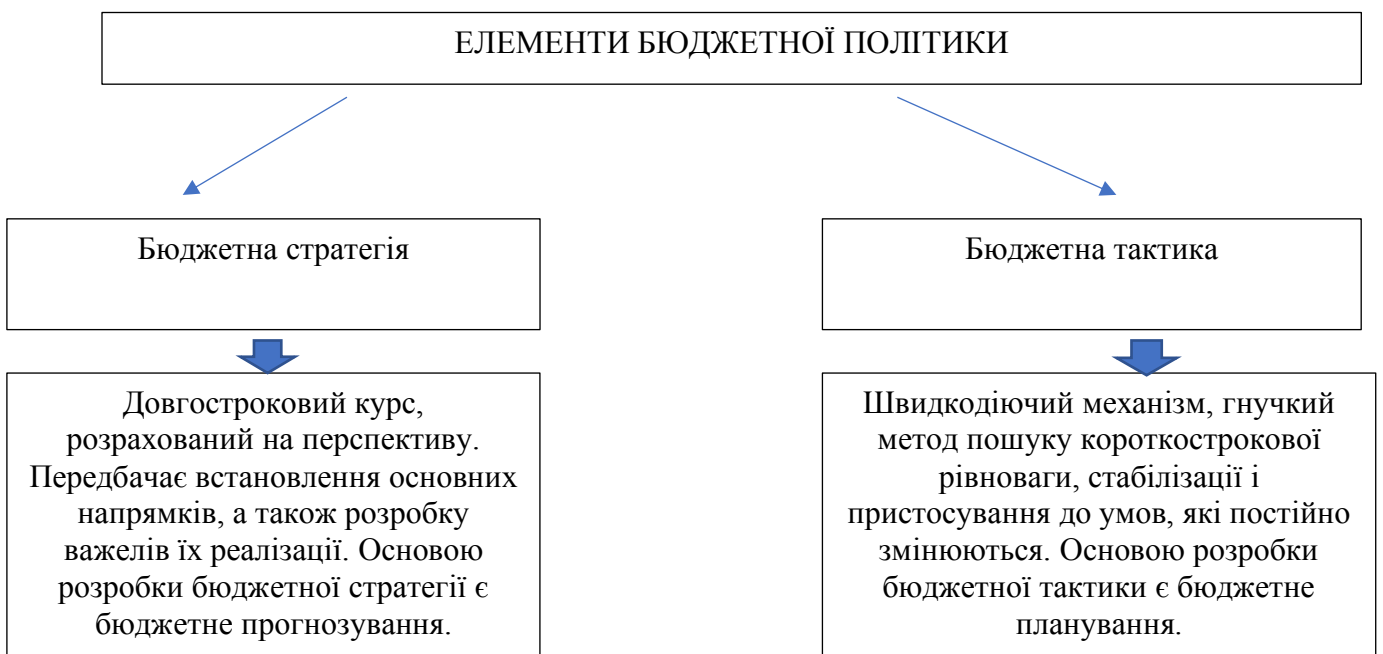

Рис. 1.3 Елементи бюджетної політики

Параметри бюджетної політики включають:

- впровадження принципів середньострокового планування;
- оптимізація та підвищення ефективності бюджетних витрат;
- забезпечення збалансованості бюджетів усіх рівнів бюджетної системи на основі розмежування дохідних повноважень і впорядкування видаткових зобов'язань на довгостроковій основі;
- формування стабілізаційного фонду, підвищує стійкість бюджетної системи в разі погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури.

Перша концепція бюджетної політики базується на тому, що бюджет повинен бути щорічно збалансований.

Розглянемо такий логічний ланцюжок: припустимо, що економіка стикається з тривалим періодом безробіття. Доходи населення зменшуються. При таких обставинах податкові надходження автоматично скорочуються. Прагнучі неодмінно збалансувати бюджет, уряд повинен або підвищити ставки податків, або скоротити державні видатки, або використовувати поєднання цих двох заходів. Однак наслідком цих заходів буде ще більше скорочення сукупного попиту.

Розглянемо ще один приклад, який показує, як прагнення щорічно балансувати бюджет може стимулювати інфляцію. В умовах інфляції при підвищенні номінальних грошових доходів автоматично збільшуються податкові надходження.

Для запобігання можливого профіциту уряд повинен вжити таких заходів: або знизити ставки податків, або збільшити урядові витрати, або використовувати поєднання цих двох заходів. Наслідком цього буде посилення інфляції.

Друга концепція бюджетної політики базується на тому, що бюджет повинен бути збалансований в ході економічного циклу, а не щорічно

Дана концепція передбачає, що уряд здійснює антициклічний вплив і одночасно прагне збалансувати бюджет.

Логічне обґрунтування цієї концепції бюджетної політики просто, розумно і привабливо. Для того щоб протистояти спаду виробництва, уряд знижує податки і збільшує державні витрати, тобто свідомо йде на тимчасовий дефіцит бюджету. В ході подальшого підйому уряд підвищує податки і знижує державні витрати.

Виникаюче позитивне сальдо бюджету може бути використано на покриття дефіциту, що виник в період спаду. Таким чином, уряд проводить позитивну антициклічну політику і одночасно балансує бюджет, але не обов'язково щорічно, а, можливо, за період в декілька років.

Особлива проблема, що виникає при реалізації даної концепції, - це те, що спади і підйоми в економічному циклі можуть бути неоднаковими за глибиною і тривалості. Наприклад, тривалий і глибокий спад може змінитися коротким періодом підйому.

З'явився в період спаду дефіцит бюджету і, відповідно, державний борг в цьому випадку не покриється невеликим позитивним сальдо бюджету періоду процвітання, отже, буде мати місце циклічний дефіцит бюджету.

Третя концепція орієнтується на ідею так званих «функціональних фінансів»

Відповідно до цієї концепції, метою державних фінансів є забезпечення збалансованості економіки, а не бюджету, при цьому досягнення макроекономічної стабільності може супроводжуватися як стійким профіцитом, так і стійким дефіцитом бюджету.

Іншими словами, стабільність і сталий розвиток економіки є першочерговим завданням, а збалансованість бюджету є в даній концепції другорядною проблемою.

Тому що по-перше, податкова система така, що податкові надходження в бюджет автоматично зростають в міру економічного зростання і процвітання економіки, макроекономічна збалансованість стимулює цей ріст, отже, дефіцит бюджету буде автоматично самоліквідуватися.

По-друге, при певних правах уряду у встановленні податків і створенні грошей його можливості фінансувати дефіцит бюджету практично безмежні.

По-третє, вважається, що проблеми, породжувані державним боргом, не настільки обтяжливі для нормально функціонуючої економіки.

Основна мета бюджетної політики полягає у забезпеченні економічного зростання на засадах інституційного, інвестиційного розвитку та структурних перетворень, ефективного використання природно-ресурсного, людського потенціалу; створенні сприятливих умов для збільшення обсягів виробництва відповідно до інноваційного напрямку економічного розвитку, у тому числі розбудова високотехнологічної, наукоємної інфраструктури промисловості, підтримка розробки та впровадження нанотехнологій; зміцненні фінансової основи місцевого самоврядування; підвищенні якості соціального захисту та рівня життя населення[15].

Для вдосконалення бюджетної політики необхідно здійснювати реконструкцію основних її принципів:

реалістичності, тобто виключення помилок у прогнозуванні соціально-економічного розвитку;

відповідальності держави за безумовне виконання взятих на себе зобов'язань;

жорсткості бюджетів, перетворення їх на дієвий інструмент фінансового оздоровлення економіки;

збільшення доходів, причому не за рахунок зростання податкового тягаря, а за рахунок легалізації приватнопідприємницької ініціативи;

посилення результативності бюджетної політики в досягненні певних параметрів в економіці.

Бюджетна політика головним чином проявляється в процесі реалізації робіт з мобілізації грошових ресурсів до бюджетів та їх використанні в ході бюджетного процесу.

При плануванні бюджетної політики держава повинна виходити з необхідності забезпечення фінансової і соціальної стабільності.

Передбачуваність бюджетної політики - ключовий фактор загальної макроекономічної стабільності.

1.2. Теоретико - організаційні засади формування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави

Доходи зведеного бюджету є основною базою фінансової діяльності держави та засобом виконання державних завдань і функцій. Наявність функцій які може виконувати лише держава для забезпечення розвитку суспільства, зумовлює необхідність державних доходів. Відповідність наповнення доходної частини визначає можливість виконання органами влади встановлених завдань.

Доходи бюджету виконують фіскальну функцію, регулюючу, відносно зростання виробництва, забезпечення інновацій, сприяння розвитку соціальної сфери в державі.

Необхідно чітко розрізняти поняття «державні доходи» та «доходи бюджету»

Федосов В.М. та Юрій С.І. визначають державні доходи- це усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, залучення яких передбачено законодавством України. Державні доходи виражають економічні відносини, що виникають у процесі формування загальнодержавних фондів грошових ресурсів. Об'єктом цих відносин є валовий внутрішній продукт, а суб'єктами-держава, з одного боку, та підприємства й організації, населення – з другого. Основним джерелом формування доходів є валовий внутрішній продукт. Також джерелом формування доходів держави інколи є національне багатство, а саме: доходи від приватизації державної й муніципальної власності, від продажу золотовалютного запасу, природних ресурсів та інших національних цінностей. Іншими способами поповнення доходів держави бюджету можуть

бути внутрішні й зовнішні займи та емісія грошей. Тимчасово вільні грошові кошти юридичних осіб, заощадження населення, іноземний капітал відображають кредитний метод формування державних доходів, який передбачає повернення позик та платність за їх використання. Тому засоби, що мобілізуються на основі державних позик, необхідно розглядати не як джерело формування доходної частини бюджету, а як спосіб тимчасового поповнення бюджету фонду. Аналогічно слід характеризувати й грошову емісію, яку держава застосовує в термінових випадках, коли вона не має змоги отримати відповідні доходи та позики, а фінансування державних витрат є невідкладними [16,с.230].

Розглянемо поняття доходи бюджету.

Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя. [1].

У бюджеті міститься основна частина державних фінансових ресурсів, які приймають форму доходів бюджету.

За матеріальним змістом доходи бюджету виступають як грошові або бюджетні кошти. Для доходів характерно їх існування в грошовій формі, оскільки саме вона дозволяє максимально задовольнити суспільні потреби. Слід зазначити, що дуже часто доходи бюджету ототожнюють із суміжними категоріями. Іноді їх прирівнюють до доходної частини бюджету. З цього приводу А. Г. Пауль правильно відзначає, що доходна частина бюджету - це частина фінансового плану, т. е. тільки заплановане, передбачуване надходження доходів[17].

Також в Бюджетному кодексі (розділ 1, ст.2 п.23) зазначено доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи

трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

У розділі 1 ст. 9 цього ж Кодексу законодавець наводить таку класифікацію доходів бюджету[1]:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти.

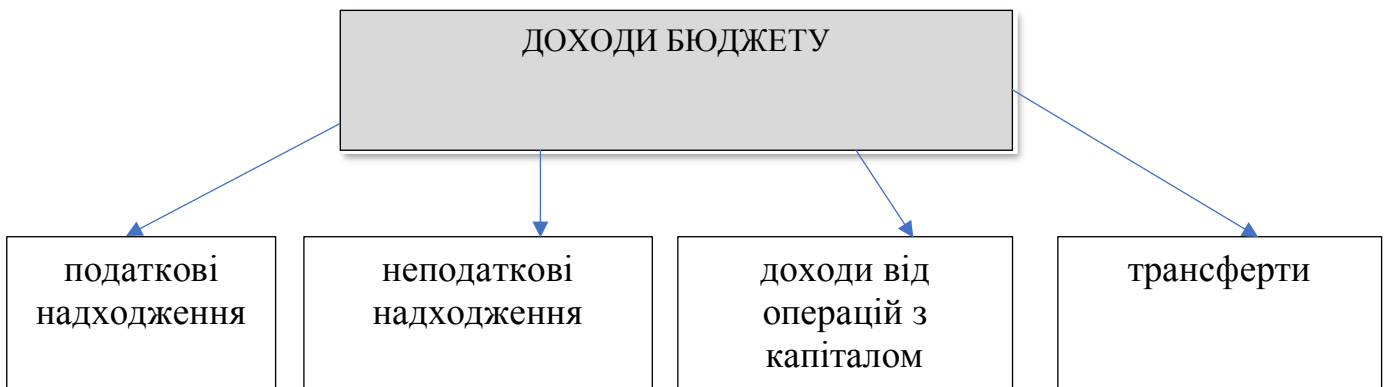

Рис. 1.4 Класифікацію доходів бюджету

Податковими надходженнями, відповідно до Кодексу, визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори[1].

Неподатковими надходженнями визнаються[1]:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;
- 2¹) власні надходження бюджетних установ;
- 3) інші неподаткові надходження.

Трансферти - кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі. [1].

Міжбюджетні трансферти, перш за все, є інструментом рішення економічних проблем розвитку окремих регіонів, вирівнювання економічного становища. Вони забезпечують створення рівних умов доступу громадян до соціальних та економічних послуг незалежно від місця знаходження; сприяють згладжуванню відмінностей між адміністративно-територіальними одиницями, пов'язаних з різними можливостями окремих регіонів; стимулюють умови для економічного розвитку територій та спонукають провадження якісної бюджетної політики на регіональному рівні.

Як бачимо, законодавець залишив поза увагою важливу складову класифікації доходів бюджету - доходи від операцій з капіталом. З огляду на це залишається нез'ясованим, що являє собою цей вид доходів бюджету. Зрозуміло, що в такій ситуації треба звернутися до Бюджетної класифікації як до єдиного систематизованого групування доходів, витрат, кредитування, фінансування бюджету, боргу та іншого відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів

Так, в Бюджетній класифікації, затвердженій наказом Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14 січня 2011 року, №11 [18], встановлено, які саме платежі відносяться до: податкових надходжень, неподаткових надходжень, трансфертів та доходів від операцій з капіталом.

Зараз доходи від операцій з капіталом зосереджують[18]:

- надходження від продажу основного капіталу (кошти від реалізації скарбів, майна, одержаного державою або територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, безхазяйного майна, знахідок), а також від валютних цінностей та грошових коштів, власники яких невідомі;

- надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

- надходження від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває у комунальній власності;

- надходження від реалізації державних запасів товарів (матеріальних цінностей державного резерву та розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву);

- кошти від продажу землі і нематеріальних активів;
- податки на фінансові операції та операції з капіталом

Підкреслимо, що відсутність в Бюджетному кодексі України визначення конструкції «доходи від операцій з капіталом» як важливої складової класифікації доходів бюджету є недоліком, який необхідно усунути в законодавчому порядку.

Слід звернути увагу на те, що традиційно класифікацією вважається розподіл тих чи інших об'єктів на види, класи в залежності від якостей, властивих даним об'єктам. Цей процес відбувається за відповідними реальним критеріям. У той же час, зі змісту ст. 9 Бюджетного кодексу України робимо висновок, що законодавець не виділяє будь-якого конкретного критерію, за яким відбувається поділ доходів бюджетів, що є нелогічним [19].

Доходи бюджету можливо класифікувати не лише за методами залучення, а й за іншими ознаками.

Так залежно від державного устрою:

1) в унітарних державах:

- доходи державного бюджету;
- доходи місцевих бюджетів

2) у федеративних державах:

- доходи федерального бюджету;
- доходи бюджетів членів федерації;
- доходи місцевих бюджетів.

За джерелами формування:

- 1) доходи, отримані від розподілу ВВП
- 2) доходи від реалізації національного багатства

Залежно від розподілу доходів між ланками бюджетної системи:

1) закріплені доходи – доходи, які належать до бюджетів певного рівня на невизначений строк відповідно до заздалегідь встановлених, незмінних нормативів;

2) регулюючі доходи – доходи, що закріплені за бюджетами вищого рівня, що передаються до бюджетів нижчого рівня за диференційованими й щорічно змінюваними нормативами відрахувань із метою збалансування бюджетів нижчого рівня

Розглядаючи доходи бюджетів, доцільно виділити властиві їм ознаки. Відзначимо, що в науці бюджетного права немає однозначного підходу до визначення ознак доходів бюджету. Але виходячи із законодавчого визначення, що міститься в Бюджетному кодексі України [1], можемо виділити таку ознаку доходів бюджету, як безповоротність, що виявляється в тому, що при встановленні таких доходів не передбачається необхідність їх повернення. Однак важливо враховувати, що така характеристика доходів не діє, якщо мова йде про повернення помилково або надміру сплачених коштів. У зазначеній ситуації надмірно або помилково сплачені кошти повинні бути обов'язково повернуті платнику.

А. Г. Пауль робить акцент на процесуальній характеристиці доходів бюджету. На його погляд, зміст зазначеної юридичної категорії розкривається саме при її трактуванні як певної процедури. Вчений вважає, що саме таке розуміння дозволить відобразити механізм надходження коштів до бюджету, розкрити відповідні відносини [17]. Іншими словами, доходи бюджету розуміються їм як певний механізм розвитку цих відносин, як правова категорія і трактується наступним чином: це здійснювані на умовах безповоротності перерахування грошових коштів до бюджету, які починаються з моменту сплати відповідних коштів і закінчуються їх зарахуванням на рахунок бюджету. Таким чином, дослідник надає узагальнену дефініцію поняття «доходи бюджету». При цьому відзначимо, що такий підхід до розуміння цієї категорії є одним з перших в науці фінансового права,

оскільки традиційно увага приділяється державним доходам, а потім вже доходам державного бюджету[19].

Викликає інтерес ще одне проблемне питання щодо розмежування таких категорій, як «доходи бюджету» і «надходження в бюджет». У Бюджетному кодексі України вони тлумачаться по-різному, а це означає, що мова йде про різні бюджетно правових категоріях. Відповідно до п. 23 розділу. 1 ст. 2 цього Кодексу доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

Згідно п. 37 розділ 1 ст. 2 цього Кодексу надходження бюджету - доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів[1].

Таким чином, можемо зробити висновок, що на даний момент не існує однозначної думки щодо дефініції поняття «доходи бюджету». Доходи бюджету визначаємо як грошові надходження спрямовані на забезпечення виконання завдань, реалізацію функцій органів державної влади і місцевого самоврядування та на задоволення потреб населення, що отримуються за рахунок різних джерел, перелік яких міститься в Бюджетному кодексі України, а розміри встановлюються щорічним законом про Державний бюджет.

Виконання бюджету за доходами є один з основних етапів бюджетного процесу. Виконання бюджету за доходами – це означає в повному обсязі мобілізувати податки, збори та інші обов'язкові платежі, а також розподілити їх між різними рівнями бюджетної системи відповідно до законодавства.

1.3. Методи прогнозування доходів бюджету

Під прогнозуванням бюджетних процесів розуміють спосіб науково обґрунтованого передбачення основних напрямів розвитку бюджетної системи України або її окремих елементів. Прогнозування є важливим етапом дослідження Державного бюджету України, необхідним для прийняття обґрунтованих управлінських рішень стосовно майбутнього стану значень відповідних показників[20].

З метою прогнозування в науковій методології є необхідність вивчення бюджетних процесів у русі та стан розвитку. За допомогою спеціальних методів можна визначити характер змін бюджетних показників, оцінити їх і передбачити розвиток. Для того, щоб передбачити значення показників доходів бюджету у майбутньому, необхідно проаналізувати бюджети минулих періодів і закономірності їх утворення. Інформаційною базою такого аналізу зазвичай є динамічні (часові) ряди.

Сьогодні нараховується понад 200 різних методів прогнозування. Проте на практиці використовують як головні 15-20 методів. Єдиного й універсального методу прогнозування немає. Методи бюджетного прогнозування – це спосіб, алгоритм розробки прогнозу можливих змін у фінансовому забезпеченні реалізації основних напрямів соціально-економічного розвитку країни. Через велику кількість існуючих методів прогнозування, застосовуються різноманітні їх класифікації та групування[21].

Найбільш розповсюдженим вважається поділ усіх методів на дві великі групи, в основу якого покладено принцип їх сутнісного розмежування, а саме[21]:

- 1) евристичні (інтуїтивні) методи, що базуються у більшій мірі на інтуїції та на використанні пізнавальних здібностей людей, а також їх досвіду оцінки майбутнього, зокрема проведення різного роду експертних оцінок, складання сценарних варіантів економічної динаміки тощо;

2) формалізовані методи, які передбачають використання тих чи інших статистичних або функціональних залежностей між показниками, здійснення у ході прогнозу достатньо точних розрахунків, зокрема методи прогнозних екстраполяцій, методи економіко-статистичного, математичного та імітаційного моделювання та інші.

В сучасних умовах коректно вести мову й про третю групу – комбінованих методів, оскільки під час реального прогнозування одночасно використовуються кількісні оцінки та інтуїція з метою взаємодоповнення та перевірки достовірності отриманих результатів[21].

Прогнозування доходів бюджету є проблемним питанням виходячи з повноти джерел та реалістичності оцінки, що є важливим при формуванні бюджету. Тому для прогнозування статей доходів можливо використовувати ряд методів: метод експертних оцінок, метод економетричного моделювання, детерміністичний метод, метод математичного моделювання, метод часового тренду (рис.1.5).

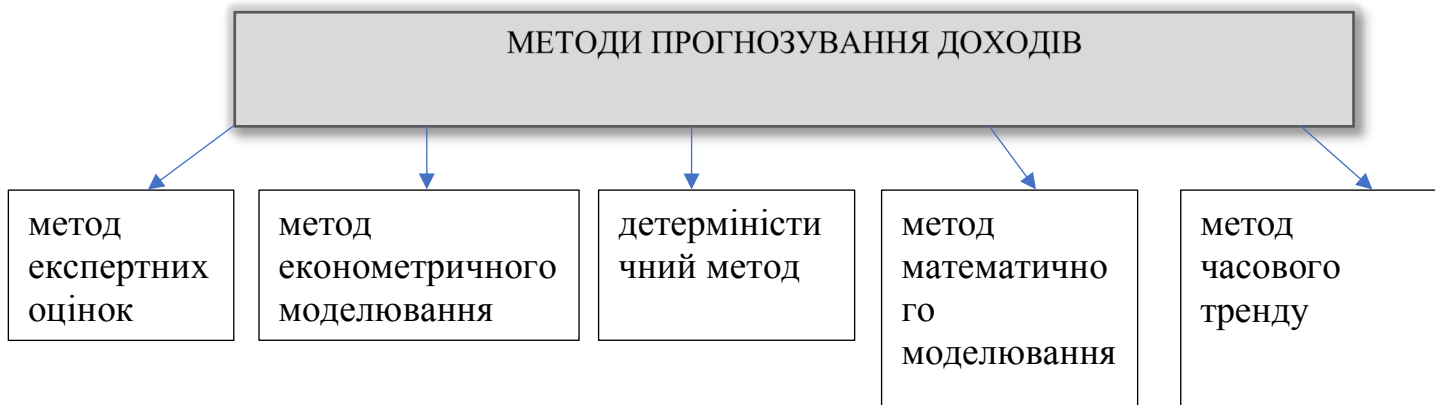

Рис. 1.5 Методи прогнозування доходів

Методи, які засновуються на припущенні, що на основі думки спеціалістів в певній галузі знань можливо побудувати певну картину майбутнього розвитку з урахуванням всіх можливих факторів, отримали назву методи експертних оцінок.

Методи експертних оцінок в прогнозуванні використовуються в таких випадках [22,с.117]:

- в умовах відсутності достатньої за обсягом та достовірної інформації про прогнозовані явища (процеси);
- в умовах значної невизначеності середовища, де функціонує об'єкт:
- в умовах дефіциту часу чи екстремальних ситуацій;
- при розробці середньо- та довгострокових прогнозів об'єктів, які підпадають під вплив корінних змін, наприклад, наукові відкриття.

Методи на підставі експертних оцінок, діляться на дві групи: індивідуальні (персональні) експертні оцінки та групові (колективні) експертні оцінки.

Методи індивідуальних експертних оцінок в свою чергу діляться на інтерв'ю, аналітичні експертні оцінки, «запитання – відповідь»; та інші.

Методи колективної експертної оцінки в свою чергу діляться на метод Делфі, Паттерн, метод комісії, тощо.

Незважаючи на певні відмінності, вказані методи мають ряд загальних процедур при їх використанні, наприклад[22,с.118]:

- визначення необхідних і достатніх умов для оцінки спеціаліста як експерта;
- оцінка характеристик експерта; вибір методів стимулювання експертів;
- вибір методів обробки експертної інформації;
- верифікація результатів експертизи.

Індивідуальні експертні оцінки передбачають використання індивідуальних думок спеціалістів окремої галузі. Дуже часто застосовують метод інтерв'ю та аналітичні записки.

Зміст методу колективної експертної оцінки полягає у такому[23]:

- Для організації експертних оцінок створюють робочі групи. Робоча група вибирає експертів, які дають відповіді на поставлені питання (їх кількість може коливатися від 10 до 150 залежно від складності об'єкта).

– Перед тим, як організувати опитування експертів, встановлюють основні напрями розвитку об'єкта, складають матрицю, що відображає генеральну мету, цілі і підцілі дослідження.

– Розробка і формулювання питань для експертів. При цьому необхідно забезпечити поступовий перехід від складних питань до простих, від широких до вузьких. Крім того, питання мають бути однозначними і не перехрещуватися за змістом.

– Експерти дають відповідь па питання, і проводиться обробка матеріалів, які характеризують узагальнену думку і ступінь узгодженості індивідуальних оцінок експертів.

Довгострокові прогнози значень бюджетних показників у цілому і обсягів доходів зокрема мають на меті моделювати структуру бюджетної системи України на перспективу з урахуванням зміни відповідних показників загального і спеціального фондів та складових відповідних показників[20].

У разі середньострокового прогнозування застосовуються методи екстраполяції та коефіцієнти еластичності, для довгострокових прогнозів — методи економіко-статистичного моделювання. Моделі, побудовані за результатами показників обсягів доходів попередніх бюджетних періодів, дають змогу визначити забезпеченість Держбюджету доходами, тобто передбачити значення обсягів доходів у наступних бюджетних періодах, а також визначити можливий грошовий фонд країни на наступні роки. Це є дуже важливим для системи управління бюджетною системою України[20].

Метод економіко -математичного моделювання є найпоширенішим з огляду на імовірнісну природу прогнозів бюджетних процесів.

Моделювання – це наукова теорія побудови і реалізації моделей, за допомогою яких досліджуються явища і процеси в природному і суспільному житті. Досліджуючи будь-яке явище (процес, об'єкт) ми подумки створюємо у свідомості їх моделі. Модель – це умовне зображення об'єкта, що відображає його найістотніші характеристики, які необхідні для проведення дослідження. Будь-яка модель виконує, в першу чергу, прогностичну функцію, без якої

побудова її була б недоцільною для теорії і тим більше для практичного використання. Економіко-математична модель не є дзеркальним відображенням реальної дійсності [22,с.80].

Основні вимоги до даних моделей можуть бути сформульовані наступним чином:

1. адекватність (відповідність моделі своєму оригіналу);
2. об'єктивність (відповідність наукових висновків реальним умовам);
3. простота (не завантаженою моделі другорядними факторами);
4. чутливість (здатність моделі реагувати зміни початкових параметрів);
5. стійкість (малому обуренню вихідних параметрів повинна відповідати мала зміна рішення задачі);
6. універсальність (широта області застосування).

Наявні моделі можна умовно представити у вигляді елементів наступної класифікаційної схеми.

1. Найбільш загальне поділ моделей - за способом відображення дійсності:

1.1. Аналогова модель (модель, властивості якої визначаються законами, аналогічними законами досліджуваної системи).

1.2. Іконічна (портретна) модель (модель, точно повторює структуру об'єкта і відносини між його елементами).

1.3. Концептуальна модель -принципова основа економіко - математичної моделі, призначеної для реалізації різними математичними і технічними засобами і, отже, для безпосереднього вирішення завдання. Це попереднє, наближене уявлення про даний об'єкт або процес; часто концептуальна модель має вигляд схеми, в якій фіксуються найбільш суттєві параметри і зв'язку між ними. на цьому етапі обмежуються зазвичай не кількісними, а якісними категоріями, тобто, наприклад, відзначають, що така-то змінна зростає при збуванні значень інший (вид цієї залежності буде з'ясовано на наступних стадіях розробки моделі) .

1.4. Структурна модель (один з основних типів економіко-математичних моделей (при їх класифікації за способами вираження співвідношень між зовнішніми умовами, внутрішніми параметрами і шуканими характеристиками) поряд з функціональними моделями. Структурна модель відображає структуру системи, що підлягає дослідженню, її внутрішні параметри, характеристики зовнішніх збурень .

1.5. Функціональна модель (один з двох основних типів економіко-математичних моделей (при їх класифікації за способами вираження співвідношень між зовнішніми умовами, внутрішніми параметрами і шуканими характеристиками об'єкта, що моделюється) поряд зі структурними моделями. Функціональна модель описує поведінку системи безвідносно до її внутрішню структуру. Якщо позначити входи і виходи модельованого об'єкта відповідно через X і Y , то побудувати функціональну модель - це означає знайти оператор D , що зв'язує X і Y , т. е.

$$Y = D (X). \quad (1.1)$$

При вивченні функціональної моделі виникають гіпотези про причини тих чи інших реакцій об'єкта на вплив зовнішнього середовища і, таким чином, відкривається шлях до аналізу його структури і формування структурних моделей).

2. За призначенням (цілі створення і застосування) моделі:

2.1. Балансова модель - система рівнянь (балансових співвідношень, балансових рівнянь), які задовольняють вимогу відповідності двох елементів: наявності ресурсу та його використання. Відповідність тут розуміється або як рівність, або менш жорстко - як достатність ресурсів для покриття потреби (і отже, наявність деякого резерву).

2.2. Описова модель (модель, призначена для опису і пояснення можна побачити фактів або прогнозу поведінки об'єктів (на відміну від нормативних

моделей, призначених для знаходження бажаного, наприклад, оптимального стану об'єкта).

2.3. Імітаційна модель -економіко-математична модель досліджуваної системи, призначена для використання в процесі машинної імітації. Вона є по суті програмою для комп'ютера, а експеримент над нею полягає в спостереженні за результатами розрахунків за цією програмою при різних задаються значеннях вводяться екзогенних змінних.

Імітаційна модель є динамічною моделлю в тому сенсі, що в ній присутній час - коли програється серія варіантів розвитку досліджуваного об'єкта. З іншого боку, імітаційна модель, як правило, є адаптивною моделлю, бо вдосконалюється, уточнюються в процесі використання.

Вона може бути детермінованою, але частіше - ймовірнісної (т. е. містить стохастичні елементи); часто вона містить поряд з машинними також блоки, де рішення приймаються людиною.).

2.4. Інформаційна модель -сукупність сигналів, що несуть інформацію про об'єкт управління і зовнішньому середовищі, організована за певними правилами.

2.5. Нормативна модель (в тому числі оптимальна модель, оптимізаційна модель) - модель, призначена для знаходження бажаного стану об'єкта (наприклад, оптимального). Оскільки бажаний стан повинен але бути реальним і виходити з можливостей розвитку системи, нормативна модель повинні поєднуватися з описовими моделями.

3. За способом логіко-математичного опису модельованих економічних систем:

3.1. Аналітична модель -формула, що представляє математичні залежності в економіці і показує, що результати (виходи) знаходяться у функціональній залежності від витрат (входів). У найзагальнішому вигляді її можна записати так:

$$U = f(x), \quad (1.2)$$

де x - сукупність (вектор) виходів; f - залежність, яка записана у вигляді функції).

У моделях оптимізаційних (а їх більшість в економіко-математичних дослідженнях, в дослідженні операцій і т. Д.) Відшукується такий вектор змінних x , при якому критерій, що характеризує якість функціонування системи (зазвичай це скаляр, а не вектор) отримує найбільшу або найменше значення (або взагалі досягає якогось бажаного рівня). Це записується, наприклад, для першого випадку (максимізації) наступним чином:

$$u = f(x, y) \rightarrow \max. \quad (1.3)$$

Тут y - вектор змінних, що не піддаються управлінню, але впливають на u ; f - функція, що задає відношення між усіма зазначеними величинами.

3.2. Імовірнісна (стохастична) модель - модель, яка на відміну від детермінованої моделі містить випадкові елементи. Таким чином, при завданні на вході моделі деякої сукупності значень, на її виході можуть виходити розрізняються між собою результати в залежності від дії випадкового фактору.

3.3. Детермінована модель - аналітичне подання закономірності, операції і т. д., При яких для даної сукупності вхідних значень на виході системи може бути отриманий єдиний результат. Така модель може відображати як вірогідну систему (тоді вона є деяким її спрощенням), так і детерміновану систему.

3.4. Дискретна модель - економіко-математична модель, всі змінні і параметри якої є дискретними величинами. Може відображати як дискретні системи, так і безперервні системи, які для цього наводяться до дискретного виду за допомогою уявлення безперервних величин в якості дискретних (шляхом введення різного роду шкал, бальних оцінок і т. д.).

3.5. Лінійна модель (модель, що відображає стан або функціонування системи таким чином, що всі взаємозалежності в ній приймаються лінійними.

Відповідно вона може формуватися у вигляді одного чи-лінійного рівняння або системи лінійних рівнянь. Причому в ряді випадків нелінійність взаємозалежностей може приводитися до лінійної форми шляхом математичних перетворень змінних: наприклад, в нелінійних співвідношеннях

$$y = \alpha e^{\beta x}, y = \alpha x^{\beta}, y = \alpha + \beta / x. \quad (1.4)$$

в першому і другому випадках логарифмування обох частин рівнянь забезпечує зв'язок лінійну в логарифмах $\ln y = \ln \alpha + \beta x$; $\ln y = \ln \alpha + \beta \ln x$, а в третьому - лінійно залежні y і $1 / x$).

4. Моделі з "нескінченим часом"

4.1. Статична модель - економіко-математична модель, в якій всі залежності віднесені до одного моменту часу. Такими моделями можуть описуватися статичні системи, але також і динамічні системи – шляхом характеристики їх стану в заданий момент.

4.2. Точкова модель - спрощена модель економічної системи без урахування процесів транспортування, пов'язаних з тим, що господарство розподілено по території країни. Це буває зручно для планових розрахунків і особливо в теоретичних дослідженнях економіки.

4.3. Трендова модель - динамічна модель, в якій розвиток модельованої економічної системи відбивається через тренд її основних показників (зокрема, тренд середніх величин цих показників, їх дисперсії, мінімальних або максимальних рівнів).

5.1. Глобальна модель (моделі, що відображають процеси глобального характеру).

5.2. Макроекономічна (Агрегатна) модель (економіко-математична модель, яка відображає функціонування народного господарства як єдиного цілого. Макромоделі оперують багатоагрегированими, як правило, вартісними показниками – агрегатами

5.3. Мікроекономічна модель (економіко-математична модель, що відображає функціонування і структуру окремого елемента економічної системи, взаємодія його з іншими елементами системи в процесі її функціонування.

Основою наукового прогнозу в системі державного бюджетування є попередньо збудована модель бюджетного процесу. На її основі дається кількісна оцінка впливу основних найістотніших чинників на бюджетний розвиток. У результаті отримується спрощене, схематичне відображення реальності. У той же час використання моделей дослідження стохастичних процесів для передбачення перспектив подальшого розвитку в умовах невизначеності забезпечує сталість і надійність висновків, необхідних для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері державного бюджетування[20].

Аналіз сучасної наукової літератури з питань бюджетного планування і прогнозування дозволяє зробити висновки, що не дивлячись на велику кількість способів і методів прогнозування бюджетних доходів, вони є як правило, результатом удосконалення відомих і достатньо поширених загальних підходів до прогнозування.

Оцінка результатів залежить від застосованого математичного інструментарію і встановленої послідовності дій, а також обраної статистичної бази, яка використовується в розрахунках окремим спеціалістом-аналітиком. Таким чином, теоретично може бути побудовано стільки прогнозів, скільки існує спеціалістів-аналітиків в цій сфері[24].

На сьогодні процес планування й середньострокового прогнозування регулюють декілька нормативно-правових актів. Основні з них, зокрема: Бюджетний кодекс України; Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”; постанова Кабінету Міністрів України “Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету”[25].

Розглянемо місце прогнозу в системі прогнозних та програмних документів (рис.1.6)

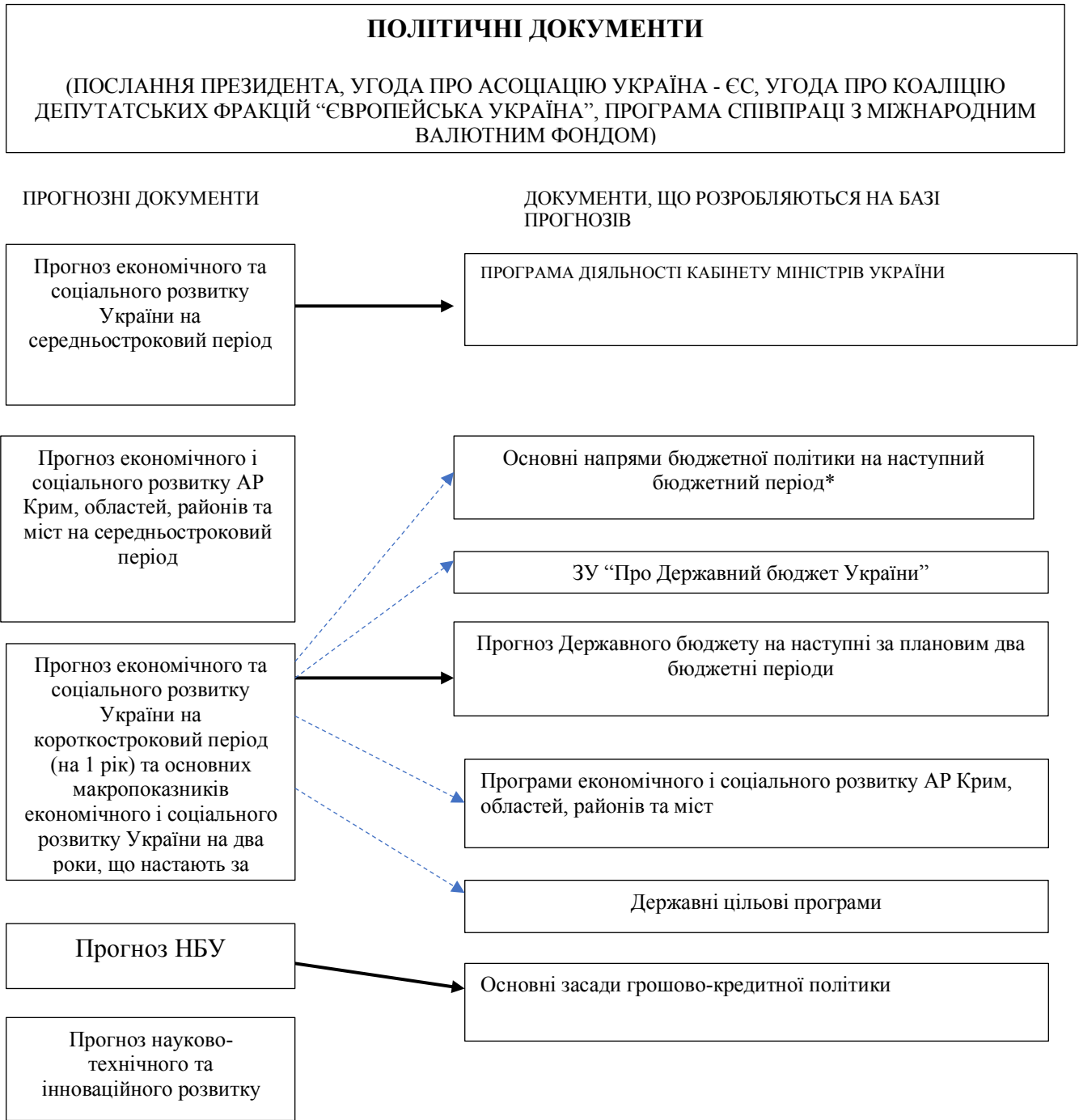

Рис. 1.6 Місце прогнозу в системі прогнозних і програмних документів[26]

Відносно прогнозування, то відповідно до п. 1 ст. 38 і Бюджетного кодексу України разом з проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подаються[1]:

оцінку показників доходів проекту державного бюджету разом з детальними розрахунками таких показників у розрізі класифікації доходів бюджету (із зазначенням бази оподаткування, ставок податків і зборів, податкових пільг та податкового боргу);

пояснення до основних положень проекту Державного бюджету України та проекту закону про Державний бюджет України, включаючи інформацію щодо показників доходів, фінансування, видатків та кредитування державного бюджету з деталізацією у розрізі бюджетної класифікації та порівнянням з відповідними фактичними показниками за попередній бюджетний період і плановими показниками на поточний бюджетний період.

31 травня 2021 р. КМУ вперше було схвалено Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки.

Для розрахунку показників Бюджетної декларації на 2022–2024 роки використано основні прогнозні макроекономічні показники економічного та соціального розвитку України та окремі припущення до прогнозних розрахунків на 2022 – 2024 роки, розроблені Мінекономрозвитку[27].

Таким чином, процес прогнозування доходів регламентується рядом законодавчих документів. У той же час теоретично може бути побудовано стільки прогнозів, скільки існує спеціалістів-аналітиків в цій сфері.

Висновки до розділу 1

Таким чином, аналіз наукової літератури та законодавчої бази дозволив зробити наступні висновки:

1. Бюджет треба розглядати як складну категорію. Бюджет - це складна багатоаспектна категорія: з позиції фінансової науки - частина вартість створеного в країні ВВП, що розподіляється і перерозподіляється

центральноними або місцевими органами влади для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства; з позиції економічної теорії - система економічних відносин, пов'язана з формуванням і використанням бюджетних коштів, для виконання центральними і місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань щодо забезпечення обґрунтованого і ефективного розвитку адміністративно-територіальних одиниць; з правових позицій - основний фінансовий план країни або окремої адміністративно-територіальної одиниці, що приймає форму закону, на підставі якого відбуватиметься мобілізація і використання фінансових ресурсів; з позиції організації та управління - основний макроекономічний важіль щодо забезпечення ефективного та пропорційного розподілу обмежених бюджетних коштів між різними територіями, галузями економіки, суб'єктами господарювання та населенням для забезпечення прогресивного розвитку економіки країни.

2. Доведено, що бюджетна політика - це система відносин, заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин в складі загальної економічної політики, спрямованих на реалізацію всіх функцій бюджету з метою досягнення визначеного економічного і соціального ефекту.

3. Зазначено, що у бюджеті міститься основна частина державних фінансових ресурсів, які приймають форму доходів бюджету.

За матеріальним змістом доходи бюджету виступають як грошові або бюджетні кошти.

Можемо зробити висновок, що на даний момент не існує однозначної думки щодо дефініції поняття «доходи бюджету». Доходи бюджету визначаємо як грошові надходження спрямовані на забезпечення виконання завдань, реалізацію функцій органів державної влади і місцевого самоврядування та на задоволення потреб населення, що отримуються за рахунок різних джерел, перелік яких міститься в Бюджетному кодексі України, а розміри встановлюються щорічним законом про Державний бюджет.

Виконання бюджету за доходами є один з основних етапів бюджетного процесу. Виконання бюджету за доходами – це означає в повному обсязі мобілізувати податки, збори та інші обов’язкові платежі, а також розподілити їх між різними рівнями бюджетної системи відповідно до законодавства.

4. Визначено, що метод економіко -математичного моделювання є найпоширенішим з огляду на імовірнісну природу прогнозів бюджетних процесів. У той же час теоретично може бути побудовано стільки прогнозів, скільки існує спеціалістів-аналітиків в цій сфер. Процес прогнозування доходів регламентується рядом законодавчих документів.

РОЗДІЛ 2. МОНИТОРИНГ СТАНУ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1 Загальна характеристика України в контексті бюджетної політики

Україна—унітарна держава. Україна є парламентсько-президентською республікою. Найвищим органом державної влади є Верховна Рада України, а главою держави —Президент України.

За чисельністю населення Україна посідає восьме місце в Європі

Розглянемо зростання ВВП України (табл.2.1)

Таблиця 2.1

Номінальний ВВП України з 2002 по 2021 рр [28]

Рік	Млн. грн			Млн.дол. США		
2002	225810			42393		
2003	267344	41534	18.4%	50133	7740	18.3%
2004	345113	77769	29.1%	64883	14750	29.4%
2005	441452	96339	27.9%	86142	21259	32.8%
2006	544153	102701	23.3%	107753	21611	25.1%
2007	720731	176578	32.5%	142719	34966	32.5%
2008	948056	227325	31.5%	179992	37273	26.1%
2009	913345	-34711	-3.7%	117228	-62765	-34.9%
2010	1082569	169224	18.5%	136419	19192	16.4%
2011	1316600	234031	21.6%	163160	26740	19.6%
2012	1408889	92289	7.0%	175781	12622	7.7%
2013	1454931	46042	3.3%	183310	7529	4.3%
2014	1566728	111797	7.7%	131805	-51505	-28.1%
2015	1979458	412730	26.3%	90615	-41190	-31.3%
2016	2383182	403724	20.4%	93270	2655	2.9%
2017	2982920	599738	25.2%	112154	18884	20.2%
2018	3558706	575786	19.3%	130832	18678	16.7%
2019	3974564	415858	11.7%	153781	22949	17.5%
2020	4194102	219538	5.5%	155582	1801	1.2%

Падіння ВВП протягом 2020 року досягло 4%. Перший квартал 2021 року також мав бути в мінусі - це п'ятий квартал поспіль у спаді. У березні інфляція зросла до 8,5 %. у річному обчисленні (прискорившись з 7,5%)-це найвищий рівень за півтора року і в той же час значно перевищує цільове значення центрального банку (5%). Тому Національний банк України підвищив процентні ставки (зараз основна ставка становить 7,5%) і не виключає, що продовжуватиме це робити, щоб придушити зростання цін. Рівень безробіття становить 10,1%. Мінімальна заробітна плата також щойно зросла - до 6000 з 5000 грн.

Україна є однією з найбільших в Європі по кількості населення і територією, займає 56 місце в світі за абсолютним значенням, але за розміром ВВП на одну особу тільки 119 позицію.

Україна на час отримання незалежності знаходилась у подібних умовах з країнами Східної та Центральної Європи, дуже близькими були показники ВВП цих країн на одну особу.

Таким країнам як Польща та Чехія, вдалося пройти постсоціалістичну трансформацію, і провести ряд реформ і створити систему верховенства права та антикорупційні інституції.

Україна зростає порівняно повільно порівняно з країнами Центральної Європи. Це пояснюється недостатнім використанням робочої сили, відносно нижчою продуктивністю та низьким рівнем інвестицій.

Якщо в Центральній Європі середній темп зростання ВВП у 1996–2019 роках становив 6%, то в Україні - лише 3,6%.

Крім того, українська економіка була набагато більш чутливою до негативних зовнішніх факторів, що було очевидно, наприклад, у 2008 році, коли падіння ВВП становило цілих 15%, тоді як у сусідніх країнах воно становило в середньому 3,4 %.

Ще один удар був завданий російською агресією у 2014 році, яка спричинила кризу та 16 % зниження ВВП. Наслідки цього болуче відчувають

жителі України - у 2019 році ВВП на душу населення був більш ніж у п'ять разів нижчим за середній показник по регіону.

Економічне уповільнення, зафіксоване в 2020 році, було першим з 2015 року. Після початку війни на сході стався крах, але згодом ВВП зростав під час збройного конфлікту.

Основними причинами зниження ВВП у 2020 році були обмеження, запроваджені в Україні та у всьому світі у відповідь на поширення COVID-19, а також ослаблення внутрішнього попиту, особливо інвестиційного, спричиненого невизначеністю, спричиненою пандемією.

На гаманці українців також впливає відносно висока інфляція. Основною причиною зростання стали ціни на продукти.

Таблиця 2.2

**Зведена таблиця індексів споживчих цін
(індекси інфляції) за останні роки за даними Державної служби
статистики України[29]**

	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Січень	101,1	101,5	101,0	100,2
Лютий	101,0	100,9	100,5	99,7
Березень	101,8	101,1	100,9	100,8
Квітень	100,9	100,8	101,0	100,8
Травень	101,3	100,0	100,7	100,3
Червень	101,6	100,0	99,5	100,2
Липень	100,2	99,3	99,4	99,4
Серпень	99,9	100,0	99,7	99,8
Вересень	102,0	101,9	100,7	100,5
Жовтень	101,2	101,7	100,7	101,0
Листопад	100,9	101,4	100,1	101,3
Грудень	101,0	100,8	99,8	100,9
За рік	113,7	109,8	104,1	105,0

Україна стикалася з низкою економічних проблем, наприклад, з поступовим падінням економічної активності, виведенням банківських депозитів, величезною інфляцією або скороченням зовнішньоторговельного обороту. У 2014 та 2015 роках зафіксовано від'ємний ВВП, інфляція становила 24,9% та 43,3% відповідно. З 2016 року ВВП почав зростати, у 2018 році інфляція не досягла двозначного результату, а в 2019 році вона склала близько 4,1%, а у 2020р 5%.

Унаслідок непослідовної державної політики Україна не змогла повністю використати свій потенціал, як природний, так і географічний, людський та технологічний [30]:

1. Україна володіє 28% світового чорнозему, який займає понад 40% української території. Однак існування мораторію на продаж землі призвело до 5-кратного заниження ціни на українську землю, яка входить до найродючішого земельного фонду світу.

2. Україна розробляє лише 36% розвіданих родовищ корисних копалин, тоді як є європейським лідером за запасами відносно рідкісних і затребуваних металів (наприклад, літію, титану). Нарощення видобування корисних копалин дозволило б знизити імпортозалежність на 10 млрд дол. США.

3. Україна не повністю використовує вже наявні лісові площі, які становлять 16–19% від загальної площі країни. Україна експортує переважно продукцію первинної деревообробки. Меблева промисловість, що створює високу додану вартість, має відносно низькі показники виробництва порівняно з країнами Європи. Україна недовикористовує наявний потенціал та не стимулює виробників лісової промисловості, що створюють високу додану вартість.

4. Україна використовує лише 25% аквакультурного та 62% гідроенергетичного потенціалу водойм, а через занепад системи зрошення та погане водозабезпечення 2/3 території України аграрний потенціал використовується менш ніж на третину.

Розглянемо рівень репутації України порівняно з іншими країнами (рис. 2.1)

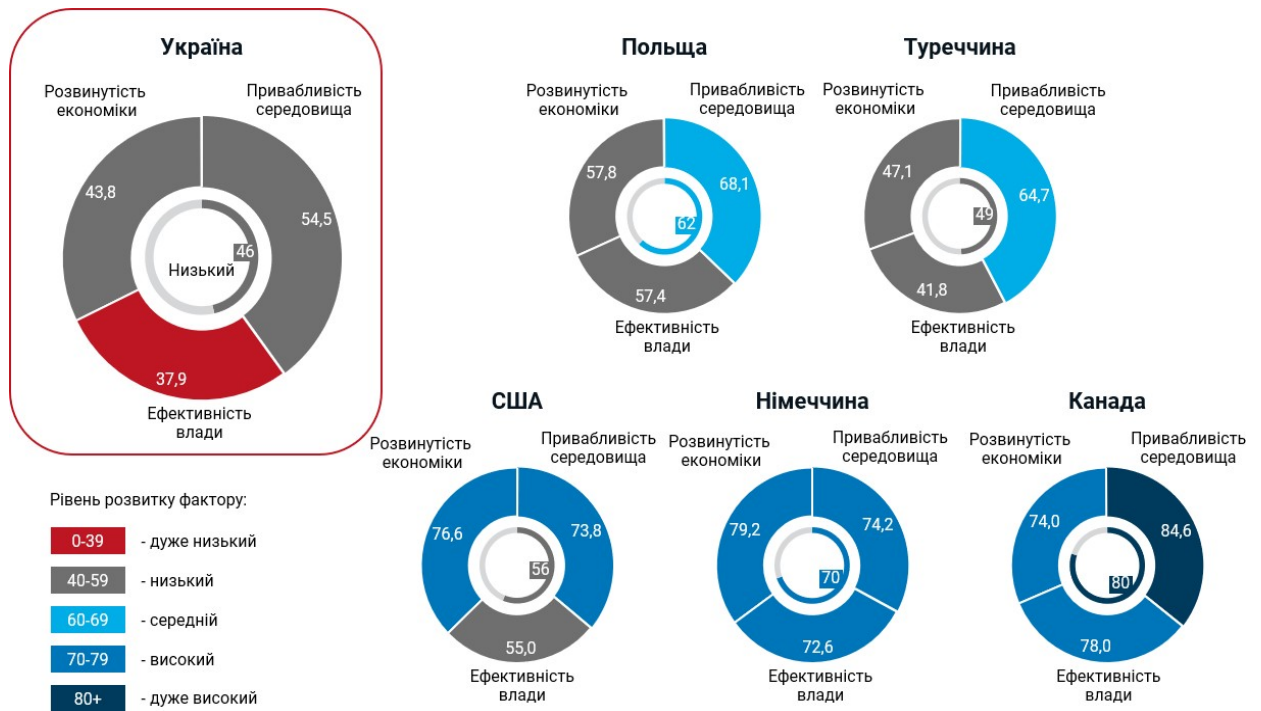

Рис. 2.1 Рівень репутації України порівняно з іншими країнами[30]

Лише 67 відсотків людей працездатного віку працюють, а ефективність праці дуже низька. Якщо її вимірювати доданою вартістю, яку генерує працівник, то це в п'ять разів нижче середнього показника працівників у Центральній Європі. Варто пам'ятати, що мова йде про економіку, в якій частка держави є залишковою і сьогодні не перевищує 10%. Це, у свою чергу, є результатом, зокрема, небажання олігархів, які змінили СРСР, інвестувати у придбані підприємства. Частка інвестицій у ВВП нижча, ніж у регіоні, і становить 18%. порівняно з 22 відсотками відповідно, і якщо врахувати розрив між ВВП України та сусідніх країн, різниця стає навіть астрономічною. Крім того, Україна програє своїм сусідам у сфері досліджень та розробок (НДДКР).

Усі ці фактори заважають Україні досягти темпів зростання, порівнянного із зростанням її сусідів.

Значний вплив на бюджетну політику держави спричиняє податкова система. Податкова політика має бути спрямована в руслі стимулювання ділової активності підприємницького сектору економіки, забезпечення сталого її зростання. На цей час в Україні діє податкова система, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Проте, на відміну від країн Європейського Співтовариства податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання[31].

Існуюча податкова система України характеризується наступними негативними рисами[30]:

- податкова система України характеризується передусім фіскальною спрямованістю, що є лейтмотивом більшості змін, які вносяться до податкового законодавства;

- нормативно-правові акти з питань оподаткування є складними та нестабільними, окремі законодавчі норми - недостатньо узгоджені, інколи суперечливі. Питання оподаткування і досі регулюються не тільки законами, а і декретами Кабінету Міністрів України, указами Президента України. Через наявність у законодавчих актах норм непрямой дії значна кількість питань у сфері оподаткування регулюється підзаконними актами. У зв'язку з тим, що чимало податкових норм мають неоднозначне тлумачення при їх застосуванні, це негативно позначається на діяльності суб'єктів господарювання, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів;

- витрати на адміністрування окремих податків є більшими порівняно з доходами бюджету, що формуються за рахунок їх справляння;

- механізм митно-тарифного регулювання не дає можливості оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку та структури економіки в Україні.

В Україні спостерігається наприклад, переважання податку на доходи фізичних осіб над податком на прибуток підприємств. Ця тенденція характерна для податкових систем розвинутих країн. Це пов'язано передусім зі зміною пропорцій розподілу ВВП у бік заробітної плати, а також зі зменшенням прибутків підприємств у зв'язку зі кризою[32].

2.2 Склад, структура та динаміка доходів зведеного бюджету України

Зведений бюджет України— сукупність всіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України. Принципи побудови бюджетної системи регулюються бюджетним законодавством і залежать насамперед від її адміністративно-територіального поділу. До зведеного бюджету України входять державний бюджет України, бюджет АР Крим та місцеві бюджети. Найважливіше місце в системі державних фінансів належить державному бюджету[33].

Розглянемо зміну основних статей зведеного бюджету України (табл.2.3)

Таблиця 2.3

Показники зведеного бюджету, млн. грн. *

Показник	2018р	2019р	Відхилення	2020р	Відхилення
Доходи	1184290,8	1289849,2	105558,4	1376673,8	86824,6
Видатки	1250189,5	1372350,6	122161,1	1595395,9	223045,3
Кредитування	1893,0	4762,7	2869,7	5736,8	974,1
Дефіцит "-" / профіцит "+"	-67 791,8	-87264,2	-155054,2	-224458,8	-137194,6

Примітка: джерело складено за даними [34]

На підставі аналізу основних показників зведеного бюджету можливо зробити висновок про стійке зростання як доходів та і видатків. У 2019 р.

доходи зведеного бюджету зросли на 105558,4 млн. грн., у той час як видатки на 122161,1 млн. грн, сума кредитування збільшилась на 2869,7 млн. грн., а дефіцит збільшився на 155054,2 млн. грн. У 2020 р. доходи зведеного бюджету зросли на 86824,6 млн. грн., у той час як видатки на 223045,3млн. грн, сума кредитування збільшилась на 974,1млн. грн., а дефіцит збільшився на 137194,6 млн. грн.

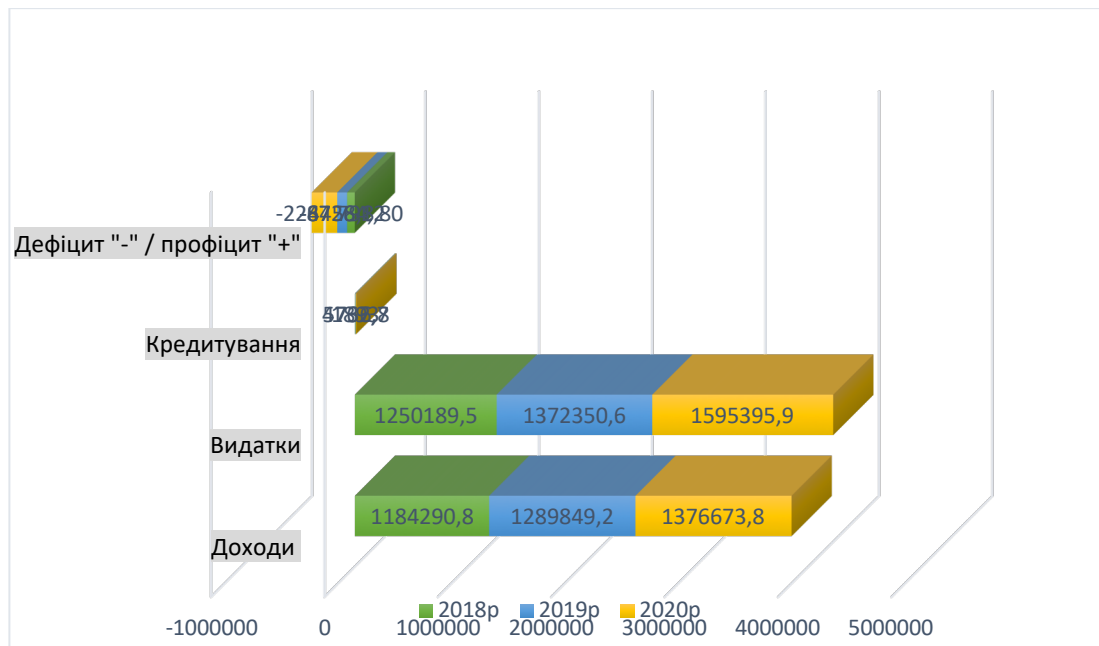

Рис. 2.2 Показники зведеного бюджету, млн. грн.

Розглянемо доходи зведеного бюджету за видами бюджету (табл.2.4)

Таблиця 2.4

Доходи зведеного бюджету за видами бюджету, млн. грн.*

Показник	2018р	2019р	Відхилення	2020р	Відхилення
Доходи зведеного бюджету	1184290,8	1289849,2	105558,4	1376673,8	86824,6
Доходи державного бюджету (в т.ч. трансферти з місцевих бюджетів)	928114,9	998344,9	70230	1076027,0	77682,1
Доходи місцевих бюджетів (в т.ч. трансферти з державного бюджету)	562421,8	560531,3	1890,5	471481,9	-89049,4

Примітка: джерело складено за даними [34]

Аналіз таблиці 2.4 вказує на збільшення доходів за всіма рівнями бюджетів у 2019 році: доходи зведеного бюджету зростають на 105558,4 млн. грн., доходи державного бюджету (в т.ч. трансферти з місцевих бюджетів) на 70230 млн. грн., доходи місцевих бюджетів (в т.ч. трансферти з державного бюджету) на 1890,5 млн. грн. Доходи 2020р змінилися відносно 2019р. наступним чином доходи зведеного бюджету збільшилися на 86824,6 млн. грн., доходи державного бюджету (в т.ч. трансферти з місцевих бюджетів) на 77682,1 млн. грн., а доходи місцевих бюджетів (в т.ч. трансферти з державного бюджету) навпаки зменшилися на 89049,4 млн. грн.

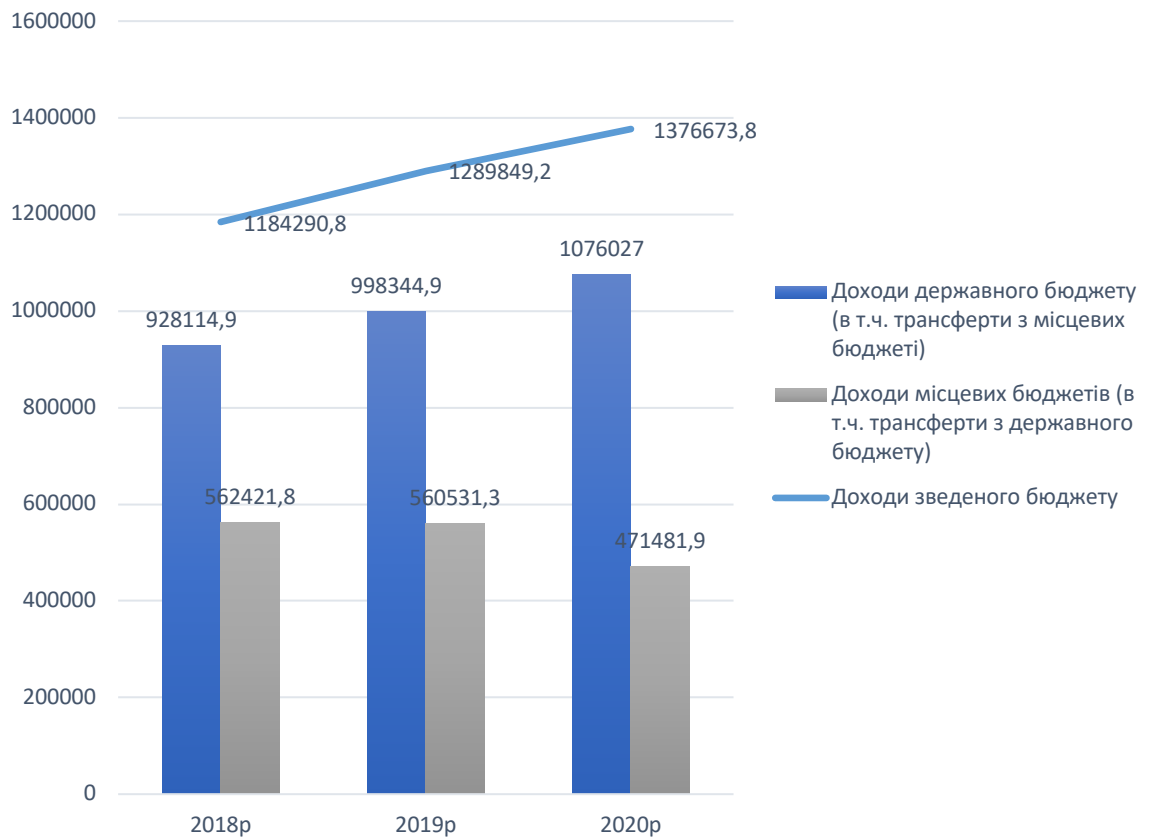

Рис. 2.3 Доходи зведеного бюджету за видами бюджету, млн. грн.*

Примітка: побудовано за даними [34]

Таким чином, доходи зведеного бюджету у 2019 р. зростають за всіма рівнями бюджету, а у 2020 році зменшуються доходи місцевих бюджетів (в т.ч. трансферти з державного бюджету).

Доходи місцевих бюджетів умовно поділяють на власні (ті, які органи місцевого самоврядування можуть «заробити») та передані (ті, які місцевим бюджетам передають з державного бюджету на безповоротній основі. Їх ще називають міжбюджетними трансфертами) [35].

Розглянемо доходи зведеного бюджету за зростаючим підсумком за роками (табл.2.5)

Таблиця 2.5

**Доходи зведеного бюджету України за зростаючим підсумком в
2018 р.– 2020 р.(млн. грн.) [33]**

2018 р	Доходи		
1	2	3	4
на 01.02.2018	71327,2	за січень	71327,2
на 01.03.2018	147088,4	за лютий	75761,1
на 01.04.2018	248839,5	за березень	101751,2
на 01.05.2018	348525,6	за квітень	99686,1
на 01.06.2018	468050,2	за травень	119524,6
на 01.07.2018	567399,5	за червень	99349,3
на 01.08.2018	652069,7	за липень	84670,2
на 01.09.2018	769336,8	за серпень	117267,1
на 01.10.2018	857158,9	за вересень	87822,1
на 01.11.2018	952824,0	за жовтень	95665,0
на 01.12.2018	1074807,5	за листопад	121983,5
на 31.12.2018	1184278,1	за грудень	109470,6
2019 р	Доходи		
на 01.02.2019	73927,0	за січень	73927,0
на 01.03.2019	167616,1	за лютий	93689,1
на 01.04.2019	274771,8	за березень	107155,7
на 01.05.2019	411324,6	за квітень	136552,8
на 01.06.2019	540749,9	за травень	129425,3
на 01.07.2019	642690,5	за червень	101940,6
на 01.08.2019	744616,9	за липень	101926,3
на 01.09.2019	858810,4	за серпень	114193,5
на 01.10.2019	949851,8	за вересень	91041,5
на 01.11.2019	1047463,2	за жовтень	97611,4
на 01.12.2019	1164019,9	за листопад	116556,7
на 31.12.2019	1289779,8	за грудень	125759,9
2020р.	Доходи		
на 01.02.2020	72718,7	за січень	72718,7

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4
на 01.03.2020	170664,9	за лютий	97946,1
на 01.04.2020	280620,2	за березень	109955,4
на 01.05.2020	403762,9	за квітень	123142,7
на 01.06.2020	500402,7	за травень	96639,9
на 01.07.2020	653818,9	за червень	153416,2
на 01.08.2020	747541,5	за липень	93722,6
на 01.09.2020	876392,5	за серпень	128851,0
на 01.10.2020	976915,2	за вересень	100522,7
на 01.11.2020	1082779,2	за жовтень	105864,0
на 01.12.2020	1215252,3	за листопад	132473,1
на 31.12.2020	1376661,6	за грудень	161409,3

Аналіз таблиці вказує, що маємо зменшення доходів у період січень - лютий і потім спостерігається стрімке зростання.

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за січень–лютий 2018р. року становила 147.09 млрд грн

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за січень–лютий 2019р. року становила 167,6 млрд грн, що на 20,51 млрд грн, або на 13,94 відсотка більше ніж за аналогічний період 2018 року

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за січень–лютий 2020 року становила 170,7 млрд грн, що на 3 млрд грн, або на 1,8 відсотка більше ніж за аналогічний період 2019 року[35].

До загального фонду державного бюджету за січень–лютий 2020 року надійшло 104,8 млрд грн, що на 4 млрд грн, або на 3,9 відсотка більше ніж за аналогічний період 2019 року.

Доходи спеціального фонду державного бюджету за січень–лютий 2020 року – 18 млрд грн, що на 6 млрд грн, або на 24,9 відсотка менше порівняно із аналогічним періодом 2019 року, що пояснюється тим, що у січні–лютому 2019 року до спецфонду держбюджету надійшли кошти від громадян при легалізації автомобілів на іноземних номерах у сумі 6,8 млрд грн (відповідно до Закону України від 8 листопада 2018 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів»), що частково було компенсовано 100

відсотковим зарахуванням до спеціального фонду державного бюджету з 01.01.2020 року акцизного податку і ввізного мита на нафтопродукти і транспортні засоби (відповідно до пунктів 1-3 частини 3 статті 29 Бюджетного кодексу України [36])

Розглянемо структуру доходів зведеного бюджету за роками

Таблиця 2.6

**Доходи зведеного бюджету України за статтями доходів
в 2018 р. (млн. грн.) [33]**

на 31.12.2018 (за 2018 р.)	Код бюджетної класифікації	Доходи	Питома вага
Усього (без урахування міжбюджетних трансфертів)		1184278,1	100.00%
Податкові надходження	10000000	986348,5	83.29%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000	336083,0	28.38%
Податок на доходи фізичних осіб	11010000	229900,6	19.41%
Податок на прибуток підприємств	11020000	106182,3	8.97%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000	50086,9	4.23%
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000	507158,0	42.82%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	14020000	72695,5	6.14%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	14030000	54062,3	4.57%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000	79130,9	6.68%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	14070000	295377,3	24.94%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000	27076,6	2.29%
Ввізне мито	15010000	26560,4	2.24%
Вивізне мито	15020000	516,2	0.04%
Збори на паливно-енергетичні ресурси	17000000	-6,2	0.00%
Місцеві податки та збори	18000000	61026,4	5.15%
у т.ч. Єдиний податок	18050000	29564,2	2.50%
Інші податки та збори	19000000	4923,4	0.42%
Неподаткові надходження	20000000	192703,9	16.27%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21000000	89030,6	7.52%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	22000000	23002,4	1.94%
Інші неподаткові надходження	24000000	14798,8	1.25%
Власні надходження бюджетних установ	25000000	65872,1	5.56%

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4
Доходи від операцій з капіталом	30000000	2801,0	0.24%
Надходження від продажу основного капіталу	31000000	740,1	0.06%
Надходження від реалізації державних запасів товарів	32000000	573,2	0.05%
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	33000000	1487,7	0.13%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	42000000	1559,0	0.13%
Цільові фонди	50000000	865,6	0.07%

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2018 рік становила 1184,27 млрд грн.

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 83,29 %, неподаткових надходжень— 16,27%.

Найбільшу питому вагу в доходах зведеного бюджету на 31.12.2018 р. займають податкові надходження які складають 83.29%. Необхідно виділити наступні статті податкових надходжень:

внутрішні податки на товари та послуги- 42.82% ;

податок на додану вартість з імпортованих товарів - 24.94%;

податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) -6.68%;

акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів -6.14%;

податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості - 28.38%.

Загалом податок на додану вартість є стабільним і сталим джерелом наповнення державного бюджету.

ПДВ посідає важливе місце у фінансовій системі України, так як він є основним податком що формує бюджет та виступає інструментом стимулювання експорту. Експортні операції обліковуються за ставкою 0%, а експортери за підсумками своєї діяльності мають право на відшкодування ПДВ

В Україні акцизний податок використовується у більшості випадках як фіскальний інструмент, на що вказує структура акцизного податку в розрізі внутрішніх товарів (продукції) та імпорту

Неподаткові надходження складають 16.27% в загальній сумі доходів.

Серед них виділяються наступні статті: доходи від власності та підприємницької діяльності - 7.52%, власні надходження бюджетних установ - 5.56%.

Цільові фонди складають - 0.07%

Таблиця 2.7

**Доходи зведеного бюджету України за статтями доходів
в 2019 р. (млн. грн.) [33]**

на 31.12.2019 (за 2019 р.)	Код бюджетної класифікації	Доходи	Питома вага
1	2	3	4
Усього (без урахування міжбюджетних трансфертів)		1289779,8	100.00%
Податкові надходження	10000000	1070321,8	82.98%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000	392775,2	30.45%
Податок на доходи фізичних осіб	11010000	275458,5	21.36%
Податок на прибуток підприємств	11020000	117316,8	9.10%
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000	52024,9	4.03%
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000	515766,6	39.99%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	14020000	71343,5	5.53%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	14030000	59409,8	4.61%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000	88929,8	6.89%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	14070000	289760,4	22.47%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000	30086,0	2.33%
Ввізне мито	15010000	29855,4	2.31%
Вивізне мито	15020000	230,6	0.02%
Збори на паливно-енергетичні ресурси	17000000	-0,3	0.00%
Місцеві податки та збори	18000000	73575,3	5.70%
у т.ч. Єдиний податок	18050000	35270,2	2.73%
Інші податки та збори	19000000	6093,9	0.47%
Неподаткові надходження	20000000	212789,2	16.50%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21000000	116045,6	9.00%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	22000000	15019,8	1.16%
Інші неподаткові надходження	24000000	18116,6	1.40%
Власні надходження бюджетних установ	25000000	63607,2	4.93%

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4
Доходи від операцій з капіталом	300000000	3111,9	0.24%
Надходження від продажу основного капіталу	310000000	1042,9	0.08%
Надходження від реалізації державних запасів товарів	320000000	76,0	0.01%
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	330000000	1993,0	0.15%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	420000000	1184,2	0.09%
Цільові фонди	500000000	2372,8	0.18%
Офіційні трансферти	400000000	1184,2	0.09%

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2019 рік становила 1289,8 млрд грн, що на 105,5 млрд грн, або на 8,9 % більше ніж за 2018 рік.

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 82,98 %, неподаткових надходжень – 16,5%.

Найбільшу питому вагу серед надходжень в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України становили такі надходження:

податок на додану вартість – 29,4 %;

податок та збір на доходи фізичних осіб – 21,36%;

акцизний податок – 10,6 %;

податок на прибуток підприємств – 9,1 %;

місцеві податки – 5,7%;

кошти, що перераховуються НБУ – 5,0%;

власні надходження бюджетних установ – 4,93%;

частини чистого прибутку, що вилучається до бюджету та дивіденди, нараховані на акції – 3,6%;

рентна плата за користування надрами – 3,5%;

Найбільшу питому вагу в доходах зведеного бюджету на 31.12.2019 р. займають податкові надходження які складають 82.98%, що на 0,31 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Необхідно виділити наступні статті податкових надходжень:

внутрішні податки на товари та послуги- 39.99%, що на 2,83 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з імпортних товарів – 22,47%, що на що на 2,47 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) -6.89%, що на 0,21 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів -5.53%, що на 0,61 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості - 30.45% що на 2,07 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

Податок на доходи фізичних осіб складає 21.36%, а податок на прибуток підприємств - 9.10%

Податок на доходи фізичних осіб і податок на прибуток підприємств виступають досить стабільним джерелом наповнення Зведеного бюджету.

Таблиця 2.8

**Доходи зведеного бюджету України за статтями доходів
в 2020 р. (млн. грн.) [33]**

на 31.12.2020 (за 2020 р.)	Код бюджетної класифікації	Доходи	Питома вага
1	2	3	4
Усього (без урахування міжбюджетних трансфертів)		1376661,6	100.00%
Податкові надходження	10000000	1136687,2	82.57%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000	413579,0	30.04%
Податок на доходи фізичних осіб	11010000	295107,3	21.44%
Податок на прибуток підприємств	11020000	118471,8	8.61%
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000	57112,6	4.15%
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000	554450,4	40.27%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	14020000	82314,9	5.98%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	14030000	64366,5	4.68%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000	126486,6	9.19%
Податок на додану вартість з імпортних товарів	14070000	274113,5	19.91%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000	30460,5	2.21%

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4
Ввізне мито	15010000	30203,2	2.19%
Вивізне мито	15020000	257,3	0.02%
Збори на паливно-енергетичні ресурси	17000000	0,7	0.00%
Місцеві податки та збори	18000000	75686,2	5.50%
у т.с. Єдиний податок	18050000	38031,0	2.76%
Інші податки та збори	19000000	5397,1	0.39%
Неподаткові надходження	20000000	234409,5	17.03%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21000000	120734,9	8.77%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	22000000	13889,1	1.01%
Інші неподаткові надходження	24000000	17596,1	1.28%
Власні надходження бюджетних установ	25000000	82189,3	5.97%
Доходи від операцій з капіталом	30000000	3552,5	0.26%
Надходження від продажу основного капіталу	31000000	1499,3	0.11%
Надходження від реалізації державних запасів товарів	32000000	2,4	0.00%
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	33000000	2050,8	0.15%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	42000000	1176,0	0.09%
Цільові фонди	50000000	836,4	0.06%
Офіційні трансферти	40000000	1176,0	0.09%

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2020 рік становила 1376,7 млрд грн, що на 86,8 млрд грн, або на 6,7 % більше ніж за 2019 рік.

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 82,57%, неподаткових надходжень – 17,03%.

Найбільшу питому вагу серед надходжень в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України становили такі надходження:

податок на додану вартість – 29,1%;

податок та збір на доходи фізичних осіб – 21,44%;

акцизний податок – 11,2%;

податок на прибуток підприємств – 8,61%;

власні надходження бюджетних установ – 5,97%;

місцеві податки – 5,50%;

частина чистого прибутку та дивіденди 5,1%;

рентна плата за користування надрами – 3,6.

Найбільшу питому вагу в доходах зведеного бюджету на 31.12.2020 р. займають як бачимо, податкові надходження які складають 82.57%, що на 0,41 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Необхідно виділити наступні статті податкових надходжень:

внутрішні податки на товари та послуги- 40.27% 39.99%, що на 0,28 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з імпортованих товарів – 19.91%, що на що на 2,56 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) -9.19%, що на 2,3 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів -4.68% 5.53%, що на 0,85 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості - 30.04%, що на 0,41 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Податок на доходи фізичних осіб складає 21.44%, що на 0,08 процентних пунктів більше ніж в попередньому, а податок на прибуток підприємств - 8.61%, що на 0,49 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Відобразимо структуру доходів Зведеного бюджету України (рис.2.3)

Таким чином податкові надходження в структурі зведеного бюджету є найбільшою складовою, при цьому даний показник знаходиться в межах 82,57 -83,29%.

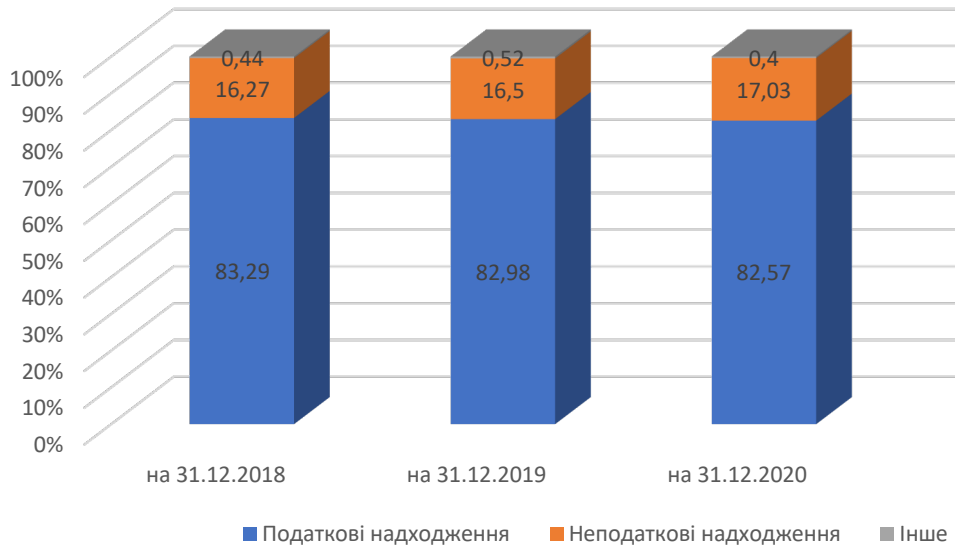

Рис. 2.3 Динаміка структури складових доходів зведеного бюджету України

Примітка: побудовано за даними [33]

Виходячи із розміру ставок податків, в цілому в Україні вони тримаються в діапазоні з іншими країнами. Але важливою проблемою залишається їх адміністрування

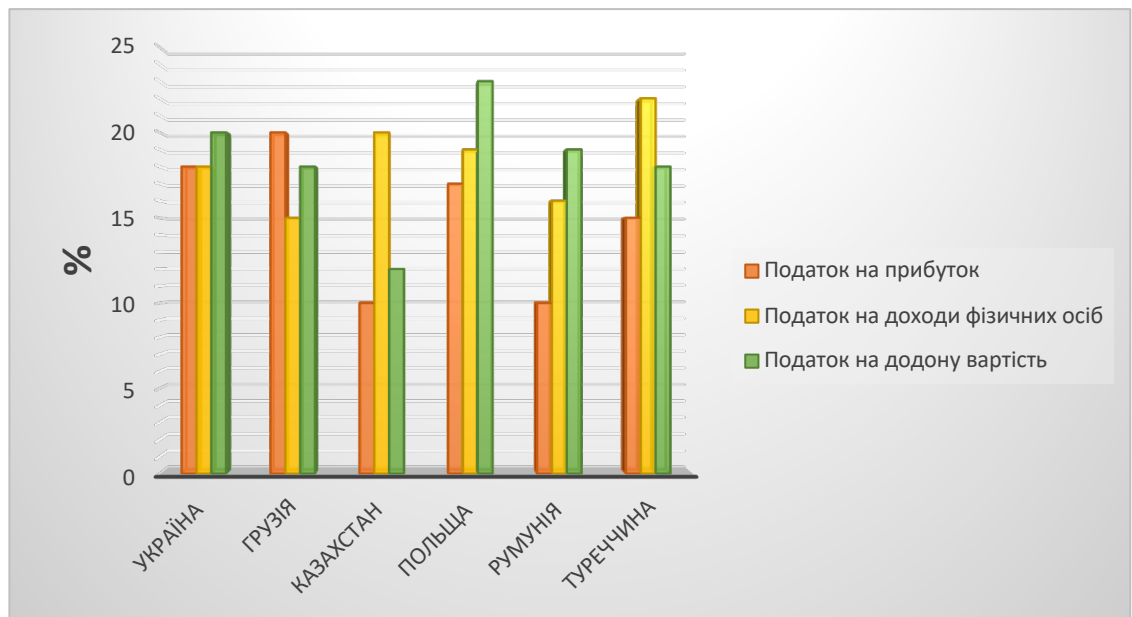

Рис. 2.4 Порівняння ставок основних податків в Україні та країнах світу, %[37]

За даними Світового банку, з точки зору наповнення бюджету та позабюджетних фондів, найбільшу частку в Україні займають податки на товари та послуги (зокрема ПДВ), у той час як податки на доходи (податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб) займають відносно меншу частку. Важливу роль відіграють також соціальні внески (ЄСВ в Україні займає близько 20% від доходів публічного сектору) [37].

Розглянемо відношення податкових надходжень до ВВП

Таблиця 2.9

Коефіцієнт співвідношення ВВП/Податкові надходження

Показник	2018 р	2019р	2020р
Номінальний ВВП млн. грн.	3558706	3974564	4194102
Податкові надходження, млн. грн.	986348,5	1070321,8	1136687,2
Коефіцієнт співвідношення	3,61	3,71	3,69

Примітка: джерело складено за даними [33,34]

Як бачимо вказаний показник, має стійку тенденцію по зростання так у 2019р. показник зріс на 0,01, а у 2020 році навпаки зменшився на 0,01

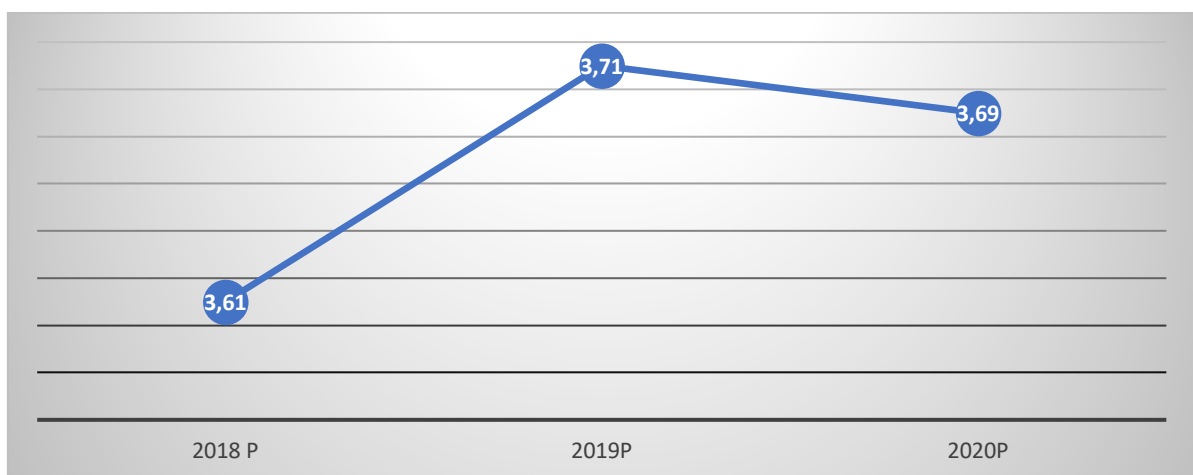

Рис. 2.5 Коефіцієнт співвідношення ВВП/Податкові надходження

Примітка: побудовано за даними [33]

У контексті корпоративного податку в Україні діє податок на прибуток, що становить 18% та стягується з прибутку підприємства. Попри те, що ставка податку в цілому відповідає світовим практикам, сам податок має доволі дискреційний характер, що, по-перше, створює передумови для тиску податкових органів на бізнес при визначенні бази оподаткування і, по-друге, створює можливості для виведення коштів в юрисдикції з меншим оподаткуванням, спричиняючи недоотримання коштів у державний бюджет [37].

З точки зору податку на працю, попри те, що ставку ПДФО в Україні теж можна порівняти з іншими країнами, на навантаження на оплату праці також суттєво впливає єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне страхування (22%) та військовий збір (1,5%). У підсумку, загальне податкове навантаження становить $>40\%$, що призводить до тінізації економіки, зловживання спрощеною системою оподаткування та підвищення рівня безробіття [37].

Завданням сучасної податкової політики можемо вважати забезпечення формування доходів бюджету з урахуванням цілей та завдань моделі держави, та інтересів суспільства. Сучасна податкова політика повинно враховувати циклічність, а збільшення податкових надходжень не повинно зменшувати економічну активність.

Розглянемо зміну доходів від операцій з капіталом

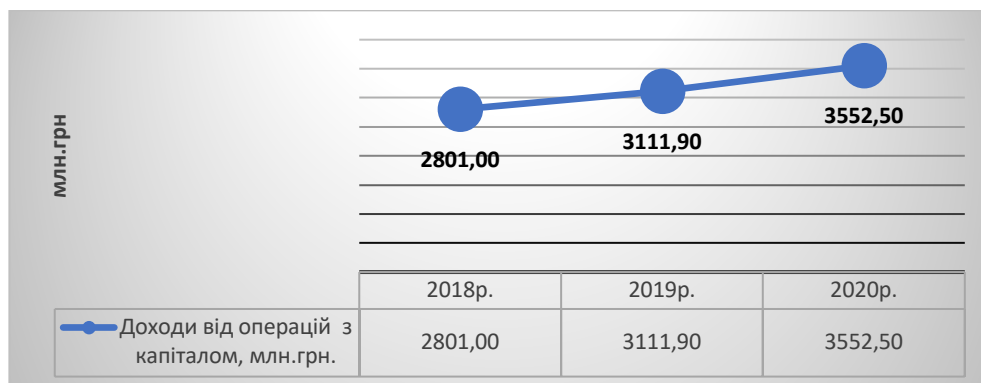

Рис. 2.6 Динаміка доходу від операцій з капіталом

Примітка: побудовано за даними [33]

Варто відмітити, що процес розподілу доходів від операцій з капіталом між ланками бюджетної системи є сукупністю дій різних органів управління з метою впорядкування структури системи, забезпечення збалансованості між окремими її елементами, досягнення відповідності до принципів побудови бюджетної системи. В останні роки розподіл надходжень від операцій з капіталом в більшій мірі зміщений в бік місцевих бюджетів[38].

Ситуація з офіційними трансфертами у Зведеному бюджету має пряму залежність від джерел надходжень з міжнародних організацій та інших країн у вигляді фінансової допомоги.

Таким чином, структура доходів Зведеного бюджету змінилась, що пов'язано як зі зміною політики доходів відносно, наприклад, податкової політики, так і під впливом розподілу загальнодержавних доходів між ланками бюджетної системи. Також вплив мала зміна економічної ситуації в країні і окремий вплив у 2020р. мала ситуація пов'язана з пандемією.

2.3 Ефективність формування і використання бюджетних коштів

Бюджетна політика країни визначається певними тенденціями в формуванні доходів зведеного бюджету, але важливим є також співвідношення даного показника до величини валового внутрішнього продукту, що дає змогу оцінити фактичний рівень бюджетної централізації, віднести тип бюджетної політики до однієї з існуючих моделей та розробити комплекс заходів стосовно пом'якшення чи посилення рівня централізації. У країнах з високим рівнем розвитку економіки частина ВВП, що перерозподіляється через бюджет, є досить ваговою, а бюджетні доходи значно впливають на вторинний перерозподіл ВВП та розширене відтворення. На сучасному етапі розвитку економічних систем за показником розподілу ВВП через бюджетну систему, тобто його централізації, виділяють такі основні моделі фінансових відносин у суспільстві: американська — що передбачає максимальне самофінансування юридичних осіб та

самозабезпечення фізичних осіб й відзначається невисоким показником бюджетної централізації (в рамках 25—30 відсотків ВВП); західноєвропейська — характеризується паралельним функціонуванням та фінансуванням як державних так і комерційних установ в соціальній сфері. Державна соціальна політика є достатньо широкою, та переважає країни з американською моделлю. Показник централізації ВВП коливається на рівні 35—40 відсотків, що відображає помірний її рівень; скандинавська модель — характеризується досить розгалуженою державною соціальною сферою, яка формує ґрунтовні передумови зростання соціальної стабільності та забезпечення. Рівень централізації ВВП складає близько 50—60 відсотків [39]

Таблиця 2.10

Співвідношення доходи зведеного бюджету до ВВП

Показник	2018р	2019р	Відхилення	2020р	Відхилення
Доходи зведеного бюджету, млн. грн.	1184290,8	1289849,2	105558,4	1376673,8	86824,6
Номінальний ВВП, млн. грн.	3558706	3974564	415858	4194102	219538
Співвідношення доходи зведеного бюджету до ВВП, %	33,27	32,45	-0,82	32,82	0,47

Примітка: джерело складено за даними [28,33,34]

Таким чином, маємо варіант західноєвропейської моделі, що характеризується паралельним функціонуванням та фінансуванням як державних так і комерційних установ в соціальній сфері.

Рис. 2.7 Співвідношення доходу зведеного бюджету до ВВП, %

Примітка: побудовано за даними [33]

Вище було доведено, що найбільша частина ВВП розподіляється через податкову систему.

У методиці розрахунку рівня економічної безпеки України (затвердженої наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 року)[40] індикатором стану фінансової безпеки України є рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (показник 9.4.3) з пороговим значенням 28—30 відсотків. Отриманий в таблиці 2.9 показник оцінюється відповідно до зазначеного наказ, як на межі задовільного.

Розглянемо спрямування доходів на видатки Зведеного бюджету

Таблиця 2.10

Видатки зведеного бюджету України за зростаючим підсумком в 2018 р.– 2020 р.(млн. грн.) [33]

2018р	Видатки			
	1	2	3	4
на 01.02.2018	50385,0		за січень	50385,0
на 01.03.2018	131970,0		за лютий	81585,0
на 01.04.2018	251945,2		за березень	119975,2
на 01.05.2018	348395,1		за квітень	96449,9
на 01.06.2018	454344,9		за травень	105949,8
на 01.07.2018	557018,2		за червень	102673,3
на 01.08.2018	643825,9		за липень	86807,7

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4
на 01.09.2018	734224,9	за серпень	90399,0
на 01.10.2018	841613,0	за вересень	107388,1
на 01.11.2018	937529,1	за жовтень	95916,1
на 01.12.2018	1052380,5	за листопад	114851,4
на 31.12.2018	1250173,6	за грудень	197793,1
2019р.	Видатки		
на 01.02.2019	73659,0	за січень	73659,0
на 01.03.2019	162887,1	за лютий	89228,1
на 01.04.2019	284310,5	за березень	121423,3
на 01.05.2019	394142,7	за квітень	109832,2
на 01.06.2019	508145,0	за травень	114002,3
на 01.07.2019	622309,4	за червень	114164,4
на 01.08.2019	721190,7	за липень	98881,3
на 01.09.2019	822712,8	за серпень	101522,1
на 01.10.2019	939204,1	за вересень	116491,2
на 01.11.2019	1046224,3	за жовтень	107020,3
на 01.12.2019	1169482,2	за листопад	123257,9
на 31.12.2019	1370113,0	за грудень	200630,8
2020р.	Видатки		
на 01.02.2020	75900,0	за січень	75900,0
на 01.03.2020	173621,5	за лютий	97721,6
на 01.04.2020	298686,3	за березень	125064,7
на 01.05.2020	415354,1	за квітень	116667,8
на 01.06.2020	533662,3	за травень	118308,2
на 01.07.2020	655832,1	за червень	122169,9
на 01.08.2020	776333,6	за липень	120501,5
на 01.09.2020	888521,0	за серпень	112187,4
на 01.10.2020	1032179,7	за вересень	143658,7
на 01.11.2020	1168282,5	за жовтень	136102,8
на 01.12.2020	1305715,4	за листопад	137432,9
на 31.12.2020	1595289,7	за грудень	289574,3

Таким чином, аналіз таблиці 2.10 вказує на те що зміна видатків Зведеного бюджету відбувається аналогічно до зміни доходів: в січні і лютому спостерігаємо найменші суми видатків, а далі вони зростають за аналогією з доходами.

Загальна сума касових видатків Зведеного бюджету України за 2019 рік становила 1372,4 млрд грн, що на 9,8 відсотка, або на 122,2 млрд грн більше ніж за 2018 рік.

Загальна сума касових видатків зведеного бюджету України за 2020 рік становила 1595,4 млрд грн, що на 16,3%, або на 223 млрд грн більше ніж за 2019 рік.

У структурі видатків зведеного бюджету 2019р. України найбільші частки припадають на:

- на соціальний захист та соціальне забезпечення (23,4 %);
- на освіту (17,4 відсотка), на економічну діяльність (11,2 %);
- на громадський порядок, безпеку та судову владу (10,5 %);
- на охорону здоров'я (9,4 %);
- на обслуговування боргу (8,8 %).

У структурі видатків зведеного бюджету 2020 р. України найбільші частки припадають на:

- на соціальний захист та соціальне забезпечення (21,7 %);
- на економічну діяльність (16,5 відсотка), на освіту (15,8 %);
- на охорону здоров'я (11 %);
- на громадський порядок, безпеку та судову владу (10 %);
- на обслуговування боргу (7,6 відсотка), та на оборону (7,5%).

Як бачимо з таблиці 2.11 з початку року у більшості випадках спостерігається профіцит і потім з'являється дефіцит який тримається до кінця року.

Відповідно до законів про державний бюджет України рівновага в бюджеті встановлювалась лише у 2000 р. і 2001 р.

В усі інші періоди починаючи з 1992 р. балансуючою статтею бюджету ставав дефіцит.

Стійка дефіцитність зведеного бюджету в Україні частково пояснюється незадовільною динамікою ВВП. Дефіцитність бюджету України, разом з тим, не є явищем унікальним.

Дефіцит бюджету властивий і розвинутих країнам.

**Доходи, видатки, дефіцит /профіцит зведеного бюджету України за зростаючим підсумком
в 2018 р.– 2020 р.(млн. грн.) [33]**

Період	Доходи	Видатки	Дефіцит/Профіцит	Період	Доходи	Видатки	Дефіцит/Профіцит
1	2	3	4	5	6	7	8
на 01.02.2018	71327,2	50385	20942,2	за січень	71327,2	50385	20942,2
на 01.03.2018	147088	131970	15118,4	за лютий	75761,1	81585	-5823,9
на 01.04.2018	248840	251945,2	-3105,7	за березень	101751,2	119975,2	-18224
на 01.05.2018	348526	348395,1	130,5	за квітень	99686,1	96449,9	3236,2
на 01.06.2018	468050	454344,9	13705,3	за травень	119524,6	105949,8	13574,8
на 01.07.2018	567400	557018,2	10381,3	за червень	99349,3	102673,3	-3324
на 01.08.2018	652070	643825,9	8243,8	за липень	84670,2	86807,7	-2137,5
на 01.09.2018	769337	734224,9	35111,9	за серпень	117267,1	90399	26868,1
на 01.10.2018	857159	841613	15545,9	за вересень	87822,1	107388,1	-19566
на 01.11.2018	952824	937529,1	15294,9	за жовтень	95665	95916,1	-251,1
на 01.12.2018	1074808	1052380,5	22427	за листопад	121983,5	114851,4	7132,1
на 31.12.2018	1184278	1250173,6	-65895,5	за грудень	109470,6	197793,1	-88322,5
на 01.02.2019	73927	73659	268	за січень	73927	73659	268
на 01.03.2019	167616	162887,1	4729	за лютий	93689,1	89228,1	4461
на 01.04.2019	274772	284310,5	-9538,7	за березень	107155,7	121423,3	-14267,6
на 01.05.2019	411325	394142,7	17181,9	за квітень	136552,8	109832,2	26720,6
на 01.06.2019	540750	508145	32604,9	за травень	129425,3	114002,3	15423
на 01.07.2019	642691	622309,4	20381,1	за червень	101940,6	114164,4	-12223,8

1	2	3	4	5	6	7	8
на 01.08.2019	744617	721190,7	23426,2	за липень	101926,3	98881,3	3045
на 01.09.2019	858810	822712,8	36097,6	за серпень	114193,5	101522,1	12671,4
на 01.10.2019	949852	939204,1	10647,7	за вересень	91041,5	116491,2	-25449,7
на 01.11.2019	1047463	1046224,3	1238,9	за жовтень	97611,4	107020,3	-9408,9
на 01.12.2019	1164020	1169482,2	-5462,3	за листопад	116556,7	123257,9	-6701,2
на 31.12.2019	1289780	1370113	-80333,2	за грудень	125759,9	200630,8	-74870,9
на 01.02.2020	72718,7	75900	-3181,3	за січень	72718,7	75900	-3181,3
на 01.03.2020	170665	173621,5	-2956,6	за лютий	97946,1	97721,6	224,5
на 01.04.2020	280620	298686,3	-18066,1	за березень	109955,4	125064,7	-15109,3
на 01.05.2020	403763	415354,1	-11591,2	за квітень	123142,7	116667,8	6474,9
на 01.06.2020	500403	533662,3	-33259,6	за травень	96639,9	118308,2	-21668,3
на 01.07.2020	653819	655832,1	-2013,2	за червень	153416,2	122169,9	31246,3
на 01.08.2020	747542	776333,6	-28792,1	за липень	93722,6	120501,5	-26778,9
на 01.09.2020	876393	888521	-12128,5	за серпень	128851	112187,4	16663,6
на 01.10.2020	976915	1032179,7	-55264,5	за вересень	100522,7	143658,7	-43136
на 01.11.2020	1082779	1168282,5	-85503,3	за жовтень	105864	136102,8	-30238,8
на 01.12.2020	1215252	1305715,4	-90463,1	за листопад	132473,1	137432,9	-4959,8
на 31.12.2020	1376662	1595289,7	-218628,1	за грудень	161409,3	289574,3	-128165

Примітка: джерело складено за даними [33]

Розглянемо видатки зведеного бюджету України (економічна класифікація)

Таблиця 2.12

**Видатки зведеного бюджету України (економічна класифікація)
в 2018 р.(млн. грн.)[33]**

на 31.12.2018 (за 2018 р.)	Код бюджетної класифікації	Видатки	Питома вага
Усього		1250173,6	100.00%
Поточні видатки	2000	1106002,6	88.47%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	2100	326116,9	26.09%
Використання товарів та послуг	2200	302458,4	24.19%
Обслуговування боргових зобов'язань	2400	116936,9	9.35%
у т.с. Обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань	2410	75200,3	6.02%
у т.с. Обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань	2420	41736,6	3.34%
Поточні трансферти	2600	52854,3	4.23%
Соціальне забезпечення	2700	300737,4	24.06%
у т.с. Виплата пенсій та допомоги	2710	151289,3	12.10%
Інші поточні видатки	2800	6898,8	0.55%
Капітальні видатки	3000	144171,0	11.53%
Придбання основного капіталу	3100	85887,0	6.87%
Капітальні трансферти	3200	58283,9	4.66%

Таким чином, поточні видатки у зведеному бюджеті за 2018р. складають 88,47 %, капітальні видатки становлять 11,53%. Серед поточних видатків найбільшу питому вагу має стаття оплата праці і нарахування на заробітну плату та стаття використання товарів та послуг.

Таблиця 2.13

**Видатки зведеного бюджету України (економічна класифікація)
в 2019 р. (млн. грн.)[33]**

на 31.12.2019 (за 2019 р.)	Код бюджетної класифікації	Видатки	
1	2	3	4
Усього		1370113,0	100.00%
Поточні видатки	2000	1216385,6	88.78%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	2100	389343,0	28.42%
Використання товарів та послуг	2200	302211,7	22.06%
Обслуговування боргових зобов'язань	2400	120777,6	8.82%

Продовження таблиці 2.13

1	2	3	4
у т.с. Обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань	2410	74832,2	5.46%
у т.с. Обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань	2420	45945,4	3.35%
Поточні трансферти	2600	83288,3	6.08%
Соціальне забезпечення	2700	312337,9	22.80%
у т.с. Виплата пенсій та допомоги	2710	182931,2	13.35%
Інші поточні видатки	2800	8427,2	0.62%
Капітальні видатки	3000	153727,5	11.22%
Придбання основного капіталу	3100	90183,0	6.58%
Капітальні трансферти	3200	63544,4	4.64%

Таким чином, поточні видатки у зведеному бюджеті за 2019р. складають 88,78 %, капітальні видатки становлять 11,22%. Серед поточних видатків найбільшу питому вагу має стаття оплата праці і нарахування на заробітну плату та стаття використання товарів та послуг.

Таблиця 2.14

**Видатки зведеного бюджету України (економічна класифікація) в
2020 р.(млн. грн.)[33]**

на 31.12.2020 (за 2020 р.)	Код бюджетної класифікації	Видатки	
Усього		1595289,7	100.00%
Поточні видатки	2000	1426269,4	89.41%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	2100	447221,5	28.03%
Використання товарів та послуг	2200	382543,7	23.98%
Обслуговування боргових зобов'язань	2400	122197,0	7.66%
у т.с. Обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань	2410	76902,6	4.82%
у т.с. Обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань	2420	45294,3	2.84%
Поточні трансферти	2600	134627,6	8.44%
Соціальне забезпечення	2700	332785,7	20.86%
у т.с. Виплата пенсій та допомоги	2710	203526,1	12.76%
Інші поточні видатки	2800	6893,9	0.43%
Капітальні видатки	3000	169020,3	10.59%
Придбання основного капіталу	3100	84927,4	5.32%
Капітальні трансферти	3200	84092,9	5.27%

Таким чином, поточні видатки у зведеному бюджеті за 2020р. складають 89.4%, капітальні видатки становлять 10.59%. Серед поточних видатків, як і в

попередні роки, найбільшу питому вагу має стаття оплата праці і нарахування на заробітну плату та стаття використання товарів та послуг.

Відобразимо структуру видатків зведеного бюджету України (економічна класифікація).

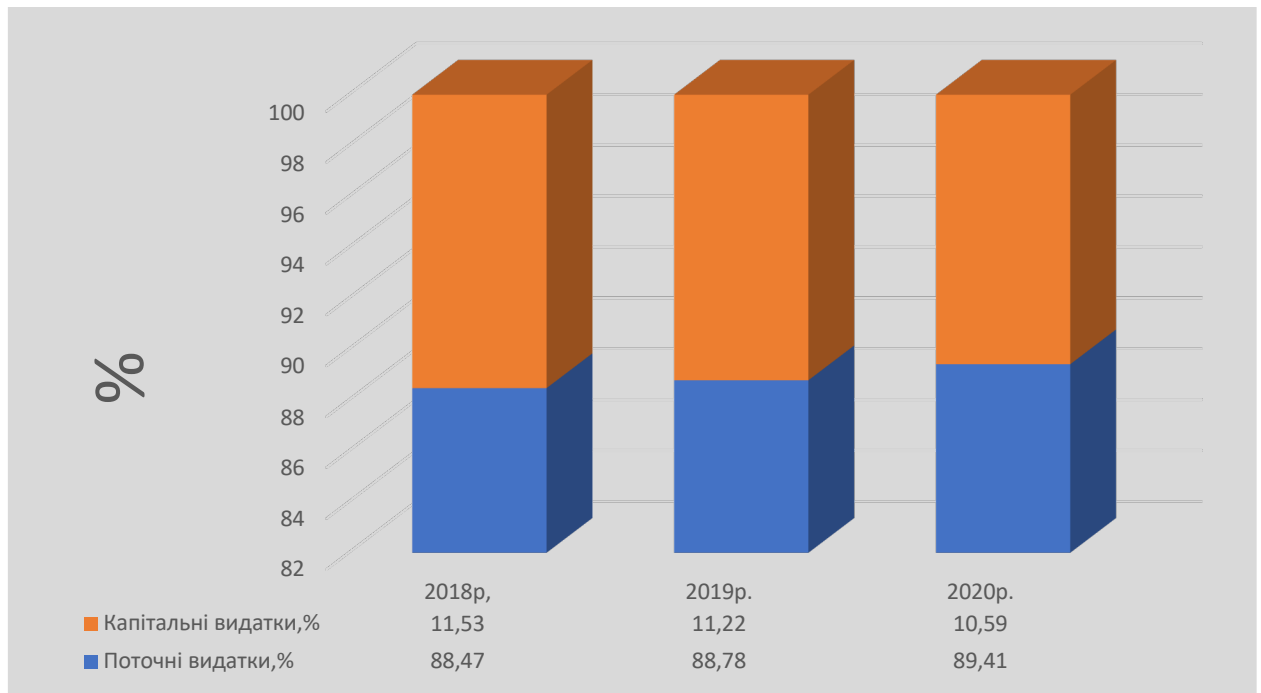

Рис. 2.8 Співвідношення структури видатків зведеного бюджету України (економічна класифікація), %

Примітка: побудовано за даними [33]

Таким чином, аналіз вказує на стабільне збільшення в питомій вазі поточних видатків.

Уперше у незалежній Україні відповідно до Закону «Про бюджетну систему України» від 29 червня 1995 р. № 253/95 видатки розподілено на поточні та розвитку. Поточні – визначено як витрати на фінансування мережі підприємств, установ, організацій та органів, які діють на початку бюджетного року, а також на фінансування соціального захисту населення та інших заходів, які не належать до видатків розвитку. Видатки розвитку визначено як витрати на інвестиційну та інноваційну діяльність, зокрема, фінансування

капітальних вкладень виробничого та невиробничого призначення, структурної перебудови економіки, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням [41]

Таким чином, не збільшується частина видатків призначена на інвестиційну та інноваційну діяльність, а це негативно впливає на розвиток економіки.

З метою визначення ефективності формування доходів розрахуємо скільки доходів зведеного бюджету приходиться на одну особу

Таблиця 2.15

Показник доходу зведеного бюджету на одну особу (млн.грн/особу)

Показник	2018р.	2019р.	Відхилення абсолютне	2020р.	Відхилення абсолютне
Доходи.млн.грн.	1184290,8	1289849,2	105558,4	1376673,8	86824,6
Чисельність,осіб	42153200	41902400	-250800	41588400	-314000
Сума доходів на одну особу, млн.грн/особу	0,02809492	0,030782227	0,00268731	0,03310235	0,00232012

Примітка: розраховано за даними [33,34]

Таким чином, показник доходу зріс у 2019р. на 105558,4 млн. грн., а чисельність зменшилась на 250800 осіб, вплив цих факторів привів до збільшення суму доходів на одну особу, млн.грн/особу на 0,00268731 млн. грн на особу.

Ситуація у 2020р. є аналогічною: показник доходу зріс у 2020р. на 86824,6 млн. грн., а чисельність зменшилась на 314000 осіб, вплив цих факторів привів до збільшення суму доходів на одну особу, млн.грн/особу на 0,00232012 млн. грн.

Чисельність населення України скоротилася з природних причин - минулого року померло на 323 тисячі осіб більше, ніж народилося. За кордон переїхали лише трохи більше 9 тисяч осіб[42].

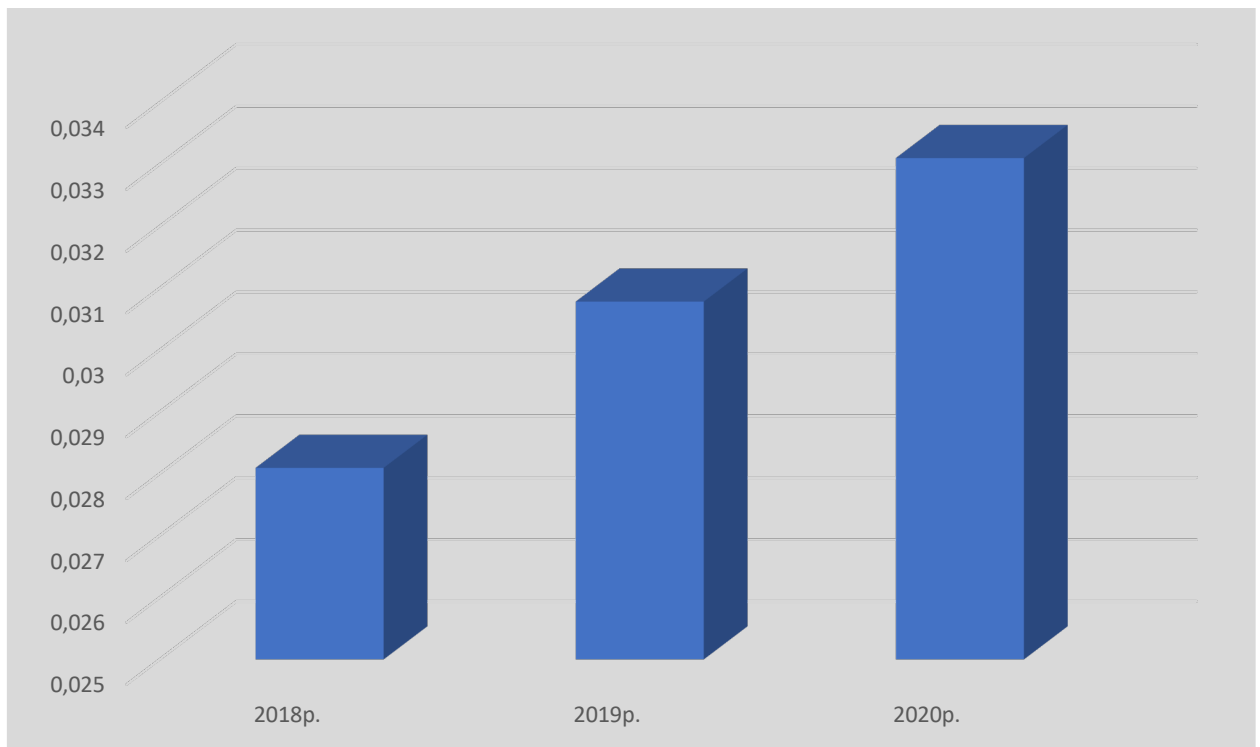

Рис. 2.8 Сума доходів на одну особу, млн.грн/особу

Примітка: розраховано за даними [33,34]

Таким чином, сума доходів зведеного бюджету має стійку тенденцію до зростання

Порівняємо результати с видатками на одну особу

Таблиця 2.16

Показник видатків зведеного бюджету на одну особу (млн.грн/особу)

Показник	2018р.	2019р.	Відхилення абсолютне	2020р.	Відхилення абсолютне
Видатки .млн.грн.	1250189,5	1372350,6	122161,1	1595395,9	223045,3
Чисельність, осіб	42153200	41902400	-250800	41588400	-314000
Сума видатків на одну особу, млн.грн/особу	0,02965823	0,032751122	0,00309289	0,03836156	0,00561044

Примітка: розраховано за даними [33,34]

Таким чином, показник видатків зріс у 2019р. на 122161,1 млн. грн., а чисельність зменшилась на 250800 осіб, вплив цих факторів привів до

збільшення суми видатків на одну особу, млн.грн/особу на 0,00309289 млн. грн на особу.

Ситуація у 2020р. є аналогічною показник видатків зріс у 2020р. на 223045,3млн. грн., а чисельність зменшилась на 314000 осіб, вплив цих факторів привів до збільшення суми видатків на одну особу, млн.грн/особу на 0,00561044млн. грн.

Розглянемо співвідношення між показниками і розрахуємо дефіцит /профіцит на одну особу

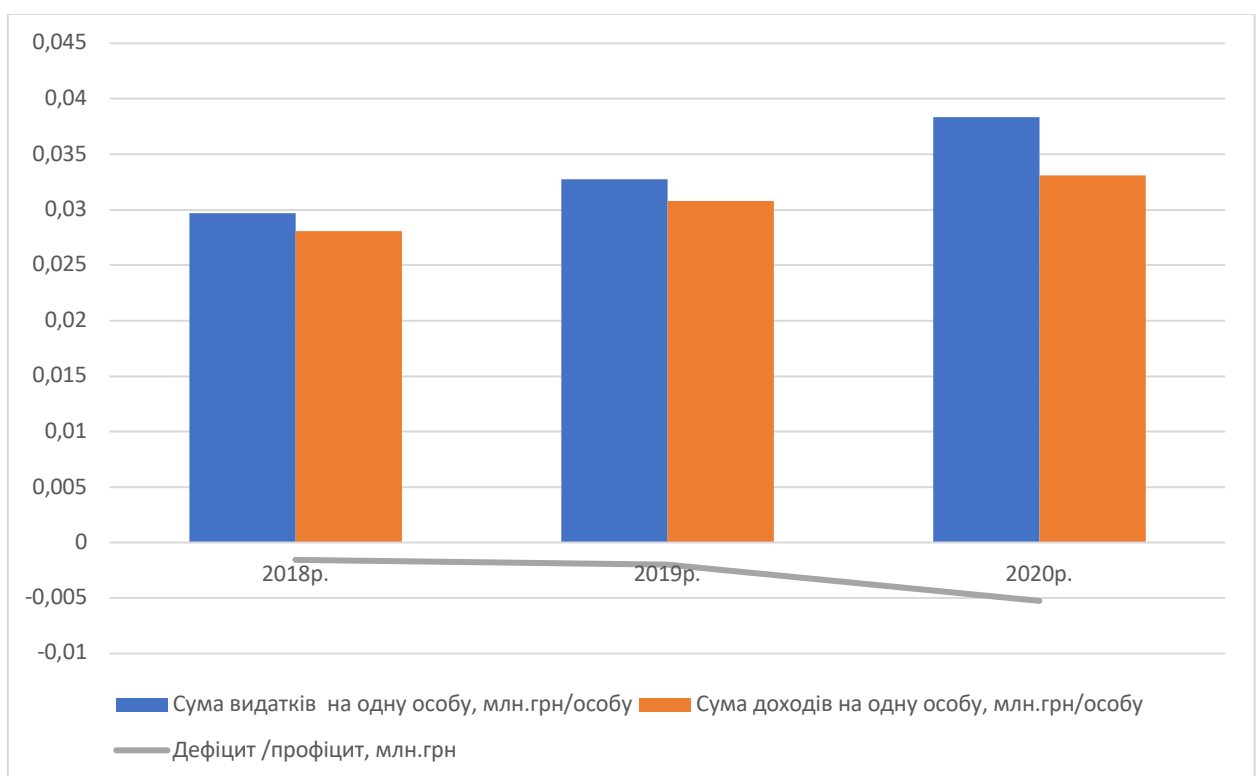

Рис. 2.9 Динаміка доходів, видатків і дефіциту /профіциту на одну особу, млн.грн/особу

Примітка: розраховано за даними [33,34]

Виходячи з даних рис. 2.9 зазначимо, що спостерігається наявність дефіциту: 2018р.- 0,00156331 млн.грн/особу, 2019р - 0,00196889 млн. грн/особу, 2020р. - 0,005259209 млн.грн./особу

Розрахуємо коефіцієнти ефективності формування і використання доходів зведеного бюджету

Таблиця 2.16

Показник ефективності формування і використання доходів зведеного бюджету

Показник	2018р	2019р	Відхилення	2020р	Відхилення
Доходи.млн.грн.	1184290,80	1289849,20	105558,40	1376673,80	86824,60
Видатки .млн.грн.	1250189,50	1372350,60	122161,10	1595395,90	223045,30
Відношення видатків Держбюджету до доходів-коефіцієнт дефіцитності, %	105,56	106,40	0,84	115,89	9,49
Державний борг, млн.грн.	2168627,10	1998275,40	-170351,70	2551935,60	553660,20
Відношення державного боргу до доходів Зведеного бюджету (боргове навантаження)	1,83	1,55	-0,28	1,85	0,30
Сума видатків на одну особу, млн.грн/особу	0,029658235	0,032751122	0,003092887	0,03836156	0,005610438
Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу,%		10,4284257		17,13052137	6,70
Сума доходів на одну особу, млн.грн/особу	0,028094920	0,030782227	0,002687307	0,033102351	0,002320124
Амплітуда коливань бюджетних доходів на одну особу,%		9,565099313		7,537218329	-2,03

Примітка: розраховано за даними [33,34]

Аналіз таблиці 2.16 вказує, що коефіцієнт дефіцитності має стійку тенденцію до зростання, особливо у 2020 р. він зріс на 9,49 пунктів, що пояснюється зростанням видатків на 223045,30 млн.грн.

Показник боргового навантаження зменшується у 2019р. на -0,28, що пояснюється зменшенням державного боргу на 170351,70 млн.грн., а у 2020р. збільшується борг на 553660,20 млн.грн. і відповідно боргове навантаження на 0,30.

Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу збільшилась 6,70 пунктів, амплітуда коливань бюджетних доходів на одну особу навпаки зменшилась на 2,03 пункта.

Висновки до розділу 2

На підставі проведеного аналізу можливо зробити наступні висновки:

1.Визначено, що падіння ВВП протягом 2020 року досягло 4%. Перший квартал 2021 року також мав бути в мінусі - це п'ятий квартал поспіль у спаді. У березні інфляція зросла до 8,5 %. у річному обчисленні (прискорившись з 7,5%)-це найвищий рівень за півтора року і в той же час значно перевищує цільове значення центрального банку (5%). Тому Національний банк України підвищив процентні ставки (зараз основна ставка становить 7,5%) і не виключає, що продовжуватиме це робити, щоб придушити зростання цін. Рівень безробіття становить 10,1%. Мінімальна заробітна плата також щойно зросла - до 6000 з 5000 грн.

Україна є однією з найбільших в Європі по кількості населення і територією, займає 56 місце в світі за абсолютним значенням, але за розміром ВВП на одну особу тільки 119 позицію.

2. На підставі аналізу основних показників зведеного бюджету можливо зробити висновок про стійке зростання як доходів та і видатків. У 2019 р. доходи зведеного бюджету зросли на 105558,4 млн. грн., у той час як видатки на 122161,1 млн. грн, сума кредитування збільшилась на 2869,7 млн. грн., а

дефіцит збільшився на 155054,2 млн. грн. У 2020 р. доходи зведеного бюджету зросли на 86824,6 млн. грн., у той час як видатки на 223045,3млн. грн, сума кредитування збільшилась на 974,1млн. грн., а дефіцит збільшився на 137194,6 млн. грн.

3. Найбільшу питому вагу в доходах зведеного бюджету на 31.12.2020 р. займають як бачимо, податкові надходження які складають 82.57%, що на 0,41 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Необхідно виділити наступні статті податкових надходжень:

внутрішні податки на товари та послуги- 40.27% 39.99%, що на 0,28 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з імпортованих товарів – 19.91%, що на що на 2,56 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) -9.19%, що на 2,3 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів -4.68% 5.53%, що на 0,85 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості - 30.04%, що на 0,41 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

4. Показник боргового навантаження зменшується у 2019р. на -0,28, що пояснюється зменшенням державного боргу на 170351,70 млн.грн., а у 2020р. збільшується борг на 553660,20 млн.грн. і відповідно боргове навантаження на 0,30.

Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу збільшилась 6,70 пунктів, амплітуда коливань бюджетних доходів на одну особу навпаки зменшилась на 2,03 пункта.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У НАПРЯМУ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

3.1 Удосконалення методів мобілізації доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави

У періоди кризи, зовнішньої агресії та пандемії бюджетна політика України є недостатньо неефективною. Головна причина у відсутності науково обґрунтованих пріоритетів у бюджетних видатках та нерівномірного навантаження на економіку.

В Україні постійно зростає питома вага витрат на соціальний захист населення та соціально-культурну сферу у видатках зведеного бюджету, але у більшості випадках ці видатки фінансуються за рахунок місцевих бюджетів.

До внутрішніх резервів з метою раціоналізації витрат бюджету можемо віднести скорочення асигнувань на утримання органів державної влади шляхом оптимізації структури і функцій, чіткого визначення повноважень між центральними органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, шляхом скорочення чисельності, реформування центральних відомств.

Значна питома вага витрат на утримання управлінського персоналу та централізоване керівництво свідчи про безгосподарність у державній діяльності.

Під час реалізації бюджетної політики держави виникають проблеми, які впливають на розвиток загальної фінансової політики держави та загальну соціальну і економічну ситуацію. Основними проблемами, які існують в бюджетній політиці України є:

- відсутність інвестиційного клімату в державі;
- часткові порушення бюджетного процесу в частині складання, розгляду та затвердження Закону України “Про державний бюджет України”

– де -які показники які застосовуються для складання бюджету не зовсім відповідають реальній ситуації;

– нераціональне використання видатків державного бюджету;

– не стабільність законодавства.

Останніми роками бюджетна політика України поступово переорієнтовується на розв'язання економічних та соціальних проблем із використанням різних методів. Для того щоб бюджетна політика держави була ефективною, необхідно[43]:

– утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету в межах 3% валового внутрішнього продукту;

– збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано в державному бюджеті України минулих років;

– скорочення боргового навантаження на економіку, у тому числі за підтримки міжнародного фінансування (переважно рефінансування боргу) та управління боргом, що дасть змогу зменшити виплати, пов'язані з обслуговуванням державного боргу в найближчі роки;

– забезпечення економічно обґрунтованого підвищення розміру мінімальної заробітної плати та посадового окладу (тарифної ставки) працівника першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з урахуванням фінансових можливостей бюджету;

– встановлення розміру прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення на основі зростання показників реального сектору економіки та індексу споживчих цін;

– оптимізація видатків державного бюджету на утримання органів влади з урахуванням зменшення контрольних функцій і приведення кількості контролюючих органів та їх повноважень у відповідність з європейськими стандартами, перегляду системи органів виконавчої влади за результатами функціонального аналізу;

– посилення відкритості та прозорості публічних фінансів шляхом оприлюднення

Відповідно до Бюджетної декларації на 2022-2024 роки середньостроковому періоді зусилля Уряду будуть спрямовані на підтримку макроекономічної стабільності, стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, виконання завдань спрямованих, зокрема, на[44]:

- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- посилення обороноздатності і безпеки держави;
- розвиток агропромислового комплексу;
- формування чистого та безпечного довкілля, збереження та відновлення природних екосистем;
- розвиток адміністративних послуг та їх цифровізацію, інформатизацію суспільства, сприяння розвитку ІТ-бізнесу, підвищення рівня цифрової грамотності українців;
- посилення енергонезалежності;
- створення ефективної та досконалої системи здійснення соціальної підтримки та пенсійного забезпечення населення;
- розвиток системи соціального захисту ветеранів війни;
- забезпечення якісної, сучасної і доступної середньої освіти, розбудову безпечної та інклюзивної системи освіти, створення сучасної системи професійної (професійно-технічної) освіти та забезпечення якості вищої освіти;
- забезпечення доступу до основних медичних послуг;
- підвищення рівня прозорості в управлінні державними фінансами.

Бюджетна політика буде мати спрямування на зменшення дефіциту державного бюджету, який був збільшений у 2020 році у зв'язку з забезпеченнями фінансовими ресурсами заходів, що спрямовані на боротьбу з

COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, до рівня визначеного бюджетним законодавством.

Відповідно до Бюджетної декларації на 2022-2024 роки очікуються наступні основні макропоказники економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках

Таблиця 3.1

Основні макропоказники економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації [44]

Назва	2020	2021	2022	2023	2024
	Звіт	Очікуване	Проноз		
1	2	3	4	5	6
Валовий внутрішній продукт: номінальний, млрд грн	4 194,1	4 808,5	5 368,7	5 993,9	6 651,0
у відсотках до попереднього року	96,0	104,1	103,8	104,7	105,0
Індекс споживчих цін (ІСЦ): грудень до грудня попереднього року, відсотки	105,0	108,9	106,2	105,3	105,0
Індекс цін виробників (ІЦВ): грудень до грудня попереднього року, відсотки	114,5	117,0	107,8	106,2	105,7
Рівень безробіття населення у віці 15–70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до робочої сили відповідного віку	9,5	9,2	8,5	8,0	7,8
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн доларів США	-1 790	-6 244	-8 595	-10 623	-12 096
Експорт товарів та послуг: млн доларів США	60 673	65 983	70 286	75 686	81 668
у відсотках до попереднього року	95,5	108,8	106,5	107,7	107,9
Імпорт товарів та послуг: млн доларів США	62 463	72 227	78 881	86 309	93 764
у відсотках до попереднього року	82,1	115,6	109,2	109,4	108,6

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6
Припущення прогнозу:					
Облікова ставка Національного банку України, відсотків річних на кінець періоду	6,0	7,5	7,0	5,5	5,2
Обмінний курс гривні до долара США, гривень за долар США в середньому за період на кінець періоду	27,0	28,0	28,6	28,8	29,2
	28,3	28,6 [±1]	28,7 [±1]	28,9 [±1]	29,4 [±1]

Тобто при плануванні бюджетної політики держава має виходити із необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Передбачуваність бюджетної політики – ключовий фактор загальної макроекономічної стійкості.

Можливо виділити такі напрями принципів та методів відповідальної та ефективної бюджетної політики.

- прогнозування основних параметрів бюджетної системи на середньо- (до 3-х років) та довгострокову (понад 3-х років) перспективу в рамках єдиної макроекономічної та грошово-кредитної політики;

- реалістичність та надійність економічних прогнозів та передумов, покладених в основу бюджетного планування;

- наявність та дотримання при виробленні середньо- та довгострокової бюджетної політики критеріїв (показників) збалансованості та стійкості бюджетів, а також прийнятності (допустимості) податкового та боргового навантаження;

- систематичний аналіз та оцінка ризиків для бюджетної системи, у тому числі, що виникають внаслідок прийнятих рішень або середньо- та довгострокових тенденцій в обсягах прийнятих нових зобов'язань;

- створення та підтримання необхідних фінансових ресурсів, що забезпечують мінімізацію бюджетних ризиків у разі зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури;

- створення умов для загальнодоступності інформації про стан та тенденції розвитку бюджетної системи.

Бюджетна політика може бути революційною чи еволюційною, більш консервативною, менш консервативною, дефіцитною чи профіцитною. Бюджетне законодавство як інструмент проведення бюджетної політики не визначає виду цієї політики. На сучасному етапі поки що не сформовано чіткої методології та чіткого підходу до вирішення цієї проблеми, нам видається доцільним законодавчо закріпити принципи та механізми ефективної, відповідальної бюджетної політики, визначивши як її критерії обмеження на зростання витрат, рівні дефіциту та боргу, прозорість тощо.

Є важливим диференціювати бюджетні повноваження або права органів регіонального рівня залежно від ступеня дотаційності, тобто запровадити більш жорсткі обмеження за рівнем дефіциту та боргу високодотаційних регіонів; вимагати за необхідності проведення додаткової зовнішньої перевірки виконання бюджетів та експертизи проектів бюджетів.

Іншим важливим напрямом підвищення ефективності бюджетної політики є усунення акцентів у бюджетному процесі від управління бюджетними ресурсами (видатками) на управління результатами. З цією метою можливо чітко визначити функції та міру відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів, незалежно від того, чи є він учасником бюджетного процесу на державному чи місцевому рівні.

При формуванні концепції бюджетної політики необхідно використовувати прогностичні інструменти, ринкові важелі управління економікою та елементи системи індикативного управління. Розробка методологічних підходів до формування концепції бюджетної політики має спиратися на якість реалізації бюджетної політики, яка полягає у: прогнозуванні різних індикаторів; ефективне використання індикаторів та здійснення прозорої інформаційної політики.

Таким чином, можемо визначити основні задачі удосконалення бюджетної політики (рис.3.1)

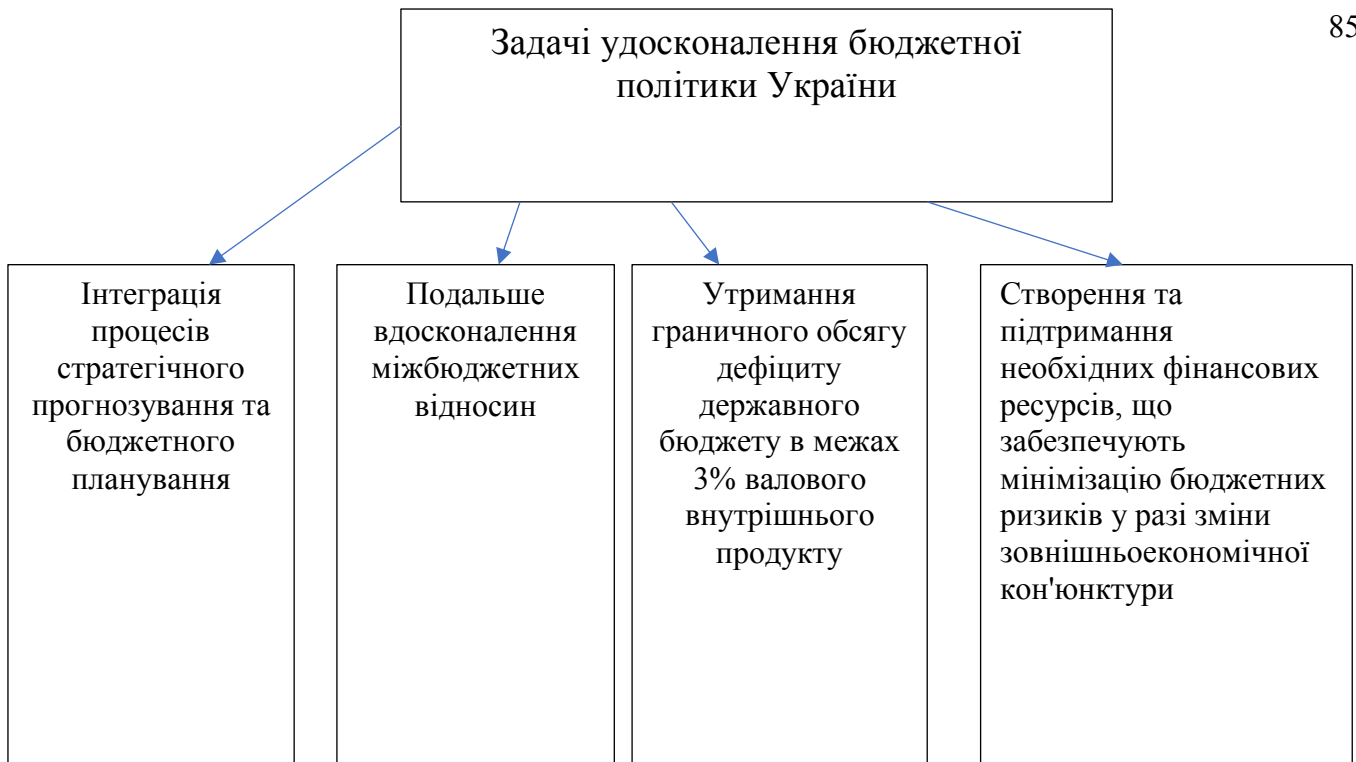

Рис. 3.1 Основні задачі удосконалення бюджетної політики

Політика управління бюджетним дефіцитом, встановлення його розмірів не має чіткої прив'язки до економічного стану держави. Нарощення бюджетного дефіциту мало місце як на етапах економічного підйому, так і в кризовий період.

Основними напрямками оптимізації доходів зведеного бюджету можуть виступати:

1. Покращення системи бюджетного планування з метою підвищення точності прогнозів через застосування середньострокового бюджетного планування.
2. Спрощення податкового регулювання і адміністративних процедур у тому числі зниження податкового тиску і одночасне покращення платіжної дисципліни.
3. Зменшення частки тіньової економіки та розширення бази оподаткування
4. Перегляд процесу приватизації
5. Підвищення ефективності діяльності державних підприємств.

Регресійний та кореляційний аналіз – статистичні методи дослідження. Це найпоширеніші способи показати залежність будь-якого параметра від однієї чи кількох незалежних змінних[45].

Показує вплив одних значень (самостійних, незалежних) на залежну змінну

Модель лінійної регресії має такий вигляд:

$$Y = a_0 + a_1x_1 + \dots + a_kx_k \quad (3.1)$$

де a – коефіцієнти регресії, x – що впливають змінні, k – число чинників.

Як Y виступає показник доходів зведеного бюджету, фактор, що впливає – ВВП (x_1), індекс споживчих цін (x_2)

Таблиця 3.2

Вихідні дані для аналізу

Доходи зведеного бюджету, млн.грн	ВВП.млн. грн	Індекс споживчих цін,%
398 553,60	1316600	104,6
445 525,30	1408889	99,8
442 788,70	1454931	100,5
456 067,30	1566728	124,9
652 031,00	1979458	143,3
782 859,50	2383182	112,4
1016 969,50	2982920	113,7
1184 290,80	3558706	109,8
1289 849,20	3974564	104,1
1376 673,80	4194102	105,0

Примітка: джерело складено за даними [28,33,34]

У Excel застосовуємо надбудову «Пакет аналізу»

Регрессионная статистика					
Множественный R	0,998323841				
R-квадрат	0,996650492				
Нормированный R-квадрат	0,99569349				
Стандартная ошибка	25150,55989				
Наблюдения	10				

Дисперсионный анализ					
	df	SS	MS	F	Значимость F
Регрессия	2	1,31751E+12	6,58757E+11	1041,429614	2,17487E-09
Остаток	7	4427854638	632550662,6		
Итого	9	1,32194E+12			

	Коэффициенты	стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение	Нижние 95%	Верхние 95%	Нижние 95,0%	Верхние 95,0%
Y-пересечение	-88102,64669	76470,18724	-1,152117575	0,287096705	-268925,906	92720,61	-268925,9	92720,61
ВВП.млн.грн	0,343068416	0,007583111	45,24111617	6,73641E-10	0,325137208	0,361	0,325137	0,361
Индекс сложившихся цен	368,1688825	635,2312765	0,579582423	0,580362344	-1133,914399	1870,252	-1133,914	1870,252

Рис. 3.2 Результати розрахунку

R-квадрат - коефіцієнт детермінації. В нашому випадку він становить 0,997, чи 99,7%. Це означає, що розрахункові параметри моделі на 99,7% пояснюють залежність між параметрами, що вивчаються. Чим коефіцієнт детермінації ближче до 1, то якісніша модель. Добре – понад 0,8. Погано – менше 0,5 (такий аналіз навряд можна вважати резонним).

Коефіцієнт -88102,65 показує, яким буде Y, якщо всі змінні в моделі будуть дорівнювати 0. Тобто на значення аналізованого параметра впливають і інші фактори, не описані в моделі.

Коефіцієнт 0,343068416 показує вагомість змінної X_1 на Y. Тобто ВВП в межах даної моделі впливає на доходи зведеного бюджету з вагою 0,343068416. Знак «+» вказує що чим більше ВВП, тим більше доходи. Що слушно.

Зростання ВВП означає, що у країні було вироблено більше товарів та послуг, а це збільшило надходження податків до бюджету країни. Зменшення ВВП може бути ознакою економічного спаду: люди менше купують, компанії менше виробляють, доходи бізнесу та держави знижуються.

Від того, чи зростає ВВП, залежить наша якість життя. Механізм впливу, по-перше, через робочі місця та зарплати. Якщо компанія розширює виробництво, щоб збільшити випуск товарів, вона наймає нових працівників і піднімає зарплати.

По-друге, через податки. Компанії сплачують зі свого прибутку податки до бюджету, а з них держава перераховує зарплату вчителям, лікарям та іншим категоріям працівників, соціальну допомогу, спрямовує гроші на інфраструктурні проекти, в яких також працює чимало громадян. Відповідно, чим більше компанії працюють, виробляють та продають товари, тим вищі від них податкові надходження, а держава може дозволити собі більше витратити: на дороги та метро, на медичне обладнання та утримання шкіл.

Це дозволяє говорити про використання фіскальних мультиплікаторів: вони свідчать про відношення зміни ВВП до зміни державних витрат або доходів.

Коефіцієнт 368,1688825 показує вагомість змінної X_2 на Y . Тобто в межах даної моделі індекс споживчих цін впливає на доходи зведеного бюджету з вагою 368,1688825. Знак «+» вказує що чим більше індекс споживчих цін, тим більше доходи. Що слушно.

Інфляція, тобто підвищення цін на товари та послуги, — найчутливіший для наших гаманців барометр. І коли кажуть, що інфляція зросла, це означає, що збільшився індекс споживчих цін. Він розраховується виходячи з певної структури споживчих витрат на звичні нам товари та послуги. У разі збільшення інфляції цей набір дорожчає. Якщо за підсумками року було зафіксовано інфляцію, це означає, що на ту саму суму грошей можна буде купити менше товарів і послуг, ніж рік тому.

Якщо уряд починає друкувати гроші для покриття дефіциту бюджету (коли в скарбниці недостатньо грошей на поточні витрати), збільшується грошова маса, що призводить до зростання цін: зі збільшенням кількості грошей в економіці люди можуть купувати більше товарів, зростає попит, а, відповідно, і ціни.

Виходячи з результатів розрахунку, маємо наступну модель

$$Y = -88102,65 + 0,343068416 x_1 + 368,1688825 x_2$$

Виходячи з основних макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2021 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації спрогнозуємо доходи зведеного бюджету

Таблиця 3.2

Прогноз доходів зведеного бюджету на основі основних макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2021 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації

Назва	2020	2021	2022	2023	2024
	Звіт	Очікуване/ Прогноз	Прогноз		
1	2	3	4	5	6
Валовий внутрішній продукт: номінальний, млн. грн	4194102	4 808500	5 368700	5 993900	6651000
Індекс споживчих цін (ІСЦ): грудень до грудня попереднього року, відсотки	105,0	108,9	106,2	105,3	105,0
Доходи зведеного бюджету, млн. грн	1376673,80	1601635,43	1792828,3	2006983,32	2232303,12

Примітка: розраховано за даними [33,34,44]

Таким чином, визначено вплив факторів (ВВП та індекс споживчих цін) на доходи зведеного бюджету в контексті удосконалення бюджетної політики.

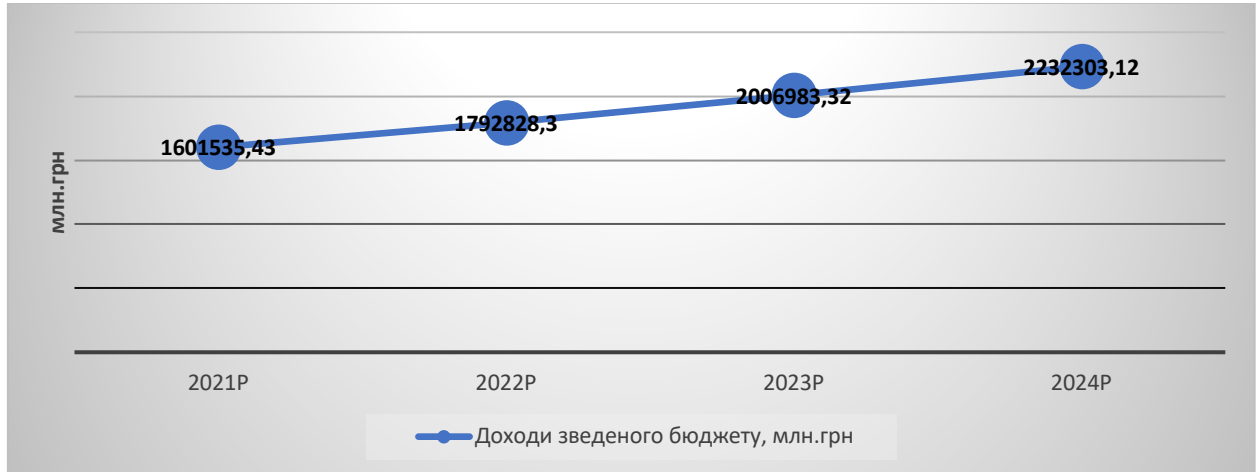

Рис. 3.3 Прогноз доходів зведеного бюджету на основі основних макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2021 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації

Щодо впливу інфляції, розуміємо що хоча модель показала збільшення доходів зведеного бюджету під впливом інфляції, але такий вплив не є позитивним і не збільшує реальні доходи.

Частина чинних податків в Україні повністю чи частково обчислюється виходячи з твердих ставок у грошах.

Механізм впливу інфляції на податкові доходи бюджету при застосуванні твердих податкових ставок полягає в інфляційному знеціненні податкових надходжень, якщо ставки не переглядаються протягом тривалого часу.

Можливо застосовувати кілька прийомів згладжування негативних наслідків інфляції, яких можна віднести:

щорічне встановлення ставок податку у розмірах, що враховують зміну індексу цін. Зазначений метод коригування елементів оподаткування (ставок, податкової бази) досить трудомісткий;

введення на певний період щорічних прогресивно збільшених коефіцієнтів, що діють з періодичної циклічності;

застосування індексу-дефлятора, що встановлюється щорічно на урядовому рівні та має враховувати зміну індексу цін за попередній період. Зазначений спосіб є найменш трудомістким та простим у практичному застосуванні. Введення індексу-дефлятора доцільне щодо розрахункових за твердими ставками податків. Величина індексу має враховувати фактичне зміна рівня цін за період, що минув з моменту встановлення специфічних ставок.

Таким чином, застосування до твердих податкових ставок підвищувальних коефіцієнтів, розмір яких можна порівняти з індексом інфляції, дозволяє не тільки усунути вплив інфляційного фактора, а й забезпечити зростання реальних податкових надходжень.

Під короткостроковим плануванням доходів бюджетів всіх рівнів розуміється оцінка бюджетних надходжень у розрахунку рік. Встановлена величина доходів законодавчо затверджується у межах бюджету загалом. У процесі виконання бюджету оцінюється та аналізується фактичне виконання доходів поточного періоду, що відображається в оперативному плануванні доходів. Для контролю над ходом надходження доходів до бюджету розробляються:

- квартальні;
- місячні плани.

Які не змінюють показників раніше складеного прогнозу

доходів бюджету, затвердженого як закон, а конкретизують їх. Таким чином, якість оперативного та короткострокового планування доходів значною мірою визначає повноту та своєчасність виконання бюджетів усіх рівнів.

Перспективне планування передбачає проведення попередньої оцінки надходження доходів за умови проходження обраної концепції розвитку на середньо- і довгострокову перспективу.

Таким чином, планування бюджетних доходів є комплексним і багатофакторним процесом розробки загальної структури та обсягів доходів бюджету на черговий фінансовий рік і перспективу.

3.2 Прогнозування доходів зведеного бюджету України

Динамічним ряд у бюджетній статистиці — послідовність значень бюджетного показника, який характеризує зміну того чи іншого соціально економічного явища в часі. Числа послідовності $y_1, y_2, y_3, y_4, y_5, \dots, y_n$ називаються рівнями бюджетного ряду. Залежно від статистичної природи бюджетного показника його значення характеризують зміну бюджетного процесу за певний інтервал часу (в основному за рік) або рівень бюджетного явища на певний момент часу (на початок року). Підрядковий індекс $t = 1, 2, 3, \dots, n$ вказує на порядковий номер того проміжку часу (моменту), до якого відноситься значення бюджетного показника[46].

Простежити характер динаміки доходів зведеного бюджету України, виявити тенденції бюджетного розвитку, річних чи циклічних коливань можна за допомогою графічного методу

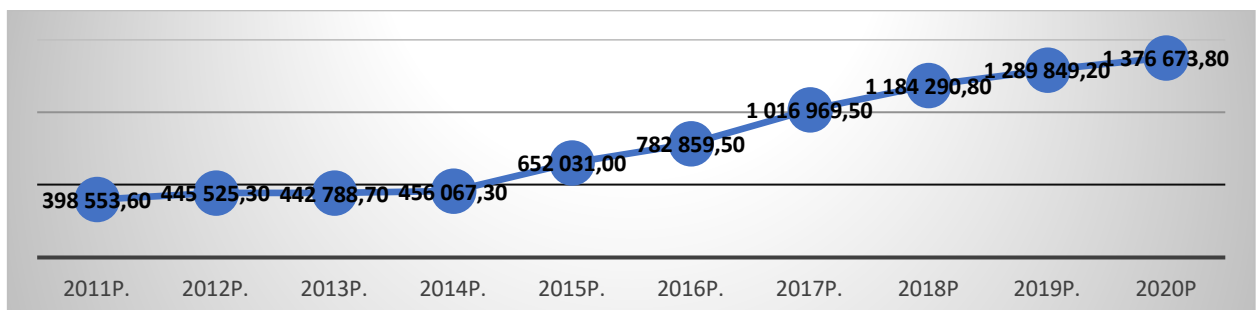

Рис. 3.3 Динаміка доходів зведеного бюджету у 2011 – 2020 роках

Доходи зведеного бюджету у 2011 – 2020 роках [33]

Показник	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Доходи зведеного бюджету, млн. грн	398553,60	445525,30	442788,70	456 067,0	652 031,00	782859,50	1016969,50	1184290,80	1289849,20	1376673,80

Середній абсолютний приріст ($\bar{\Delta}$) (абсолютна швидкість динаміки) обчислюється діленням загального приросту за весь бюджетний період на довжину цього періоду у відповідних одиницях часу (рік)[46]:

$$\bar{\Delta} = \frac{y_n - y_0}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n \Delta_i}{n} \quad (3.2)$$

Так, середньорічний приріст доходів зведеного бюджету України за 2011—2020 роки становить

$$\bar{\Delta} = \frac{1376673,80 - 398553,60}{10} = 97812,02 \text{ млн. грн}$$

Оскільки у системі державного бюджетування добуток ланцюгових індексів дорівнює кінцевому базисному, то середній індекс можна обчислити на основі кінцевого (за весь період) індексу

Так, за останні 10 років невпинно зростали доходи Державного бюджету України:

$$\bar{K} = \sqrt[10]{1,12 \times 0,99 \times 1,03 \times 1,43 \times 1,2 \times 1,3 \times 1,16 \times 1,09 \times 1,07} = 1,147$$

Отже, у період з 2011 до 2020 року доходи зросли в середньому на 245 %, а щорічно збільшувалися в середньому на 11,47%.

У цілому, значення обсягів доходів зведеного бюджету України протягом досліджуваного періоду зростали темпами, що вищі за середні.

Основою прогнозу в системі бюджетування на рівні бюджету є збудована модель бюджетного процесу.

На основі моделі здійснюється кількісна оцінка впливу чинників на бюджетний розвиток. У результаті маємо спрощене відображення реальності.

Базисні та ланцюгові індекси динаміки доходів Державного бюджету України за 2005—2012 роки

Показник	2012/2011	2013/2011	2014/2011	2015/2011	2016/2011	2017/2011	2018/2011	2019/2011	2020/2011
Базисні індекси динаміки доходів	1,12	1,11	1,14	1,64	1,96	2,55	2,97	3,24	3,45
	2012/2011	2013/2012	2014/2012	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018	2012/2019
Ланцюгові індекси динаміки доходів	1,12	0,99	1,03	1,43	1,20	1,30	1,16	1,09	1,07

З метою прогнозування застосуємо метод екстраполяції трендів. Екстраполяція представляє метод прогнозування, що полягає у вивченні сформованих у минулому та сьогоденні стійких тенденцій розвитку процесів і явищ та перенесення їх на майбутнє. Метод екстраполяції застосовується, якщо використовуються такі припущення:

а) період часу, для якого побудована функція, повинен бути достатнім для виявлення тенденції розвитку;

б) аналізований процес є стійкодинамічним і має інерційність, тобто. для значних змін характеристик процесу потрібен час;

в) не очікується сильних зовнішніх впливів на процес, що вивчається, які можуть серйозно вплинути на тенденцію розвитку.

Прогнозування за допомогою методу екстраполяції – один із найпростіших методів статистичного прогнозування.

Екстраполяція полягає у вивченні стійких тенденцій економічного розвитку, що склалися в теперішньому та минулому, та їх перенесення на майбутнє.

Прогноз визначає очікувані варіанти даного економічного розвитку виходячи з гіпотези, що головні фактори та тенденції минулого періоду зберігається на період прогнозу або що можливо обґрунтувати та врахувати напрямок їх змін у аналізованій перспективі. Таку гіпотезу висувають з огляду на інертність економічних процесів та явищ.

У прогнозуванні екстраполяція використовується щодо тимчасових рядів екстраполяції в загальному типі можна уявити, як певне значення функції залежно від особливостей зміни рівнів у рядах динаміки способи екстраполяції можуть бути складними і простими.

При прогнозуванні доцільно (за можливості) використання кількох методів прогнозування. Це підвищить якість прогнозу та дозволить визначити «підводні камені», які можуть бути не помічені при використанні лише одного методу.

Дані про динаміку доходів зведеного бюджету і розрахунок проміжних показників для визначення параметрів і статистичних характеристик рівняння

Період	Доход. млн.грн	yt^*	t^2	y_t^2	Дохід на основі рівняння y^{\wedge}	$ yt-y^{\wedge} $	$(yt-y^{\wedge})^2$	$ yt-y^{\wedge} /yt$	$(yt-y^{\wedge} /yt)^2$
1	398 553,60	398553,6	1	158844972072,96	252713,745	145839,855	21269263306	0,365922814	0,133899506
2	445 525,30	891050,6	4	198492792940,09	375346,44	70178,86	4925072391	0,15751936	0,024812349
3	442 788,70	1328366,1	9	196061832847,69	497979,135	55190,435	3045984115	0,124642826	0,015535834
4	456 067,30	1824269,2	16	207997382129,29	620611,83	164544,53	27074902353	0,360790019	0,130169438
5	652 031,00	3260155	25	425144424961,00	743244,525	91213,525	8319907143	0,139891393	0,019569602
6	782 859,50	4697157	36	612868996740,25	865877,22	83017,72	6891941834	0,106044214	0,011245375
7	1 016 969,50	7118786,5	49	1034226963930,25	988509,915	28459,585	809947978,4	0,027984699	0,000783143
8	1 184 290,80	9474326,4	64	1402544698964,64	1111142,61	73148,19	5350657700	0,061765396	0,003814964
9	1 289 849,20	11608642,8	81	1663710958740,64	1233775,305	56073,895	3144281700	0,043473218	0,001889921
10	1 376 673,80	13766738	100	1895230751606,44	1356408	20265,8	410702649,6	0,014720844	0,000216703
55	8 045 608,70	54368045,2	385	7795123774933,25	6874879,275	787932,395	81242661171	1,402754782	0,341936835

Параметри рівняння розраховуємо на основі системи рівнянь

$$\begin{cases} 8045608.70 = 10a_0 + 55a_1 \\ 54368045,20 = 55a_0 + 385a_1 \end{cases}$$

Реалізувавши систему рівнянь, отримуємо:

$$a_0 = 130081,05$$

$$a_1 = 122632,695$$

Коефіцієнт парної лінійної кореляції дорівнює 0,968784258.

На основі розрахованих параметрів рівняння (a_0 , a_1) лінійне рівняння можна записати таким чином:

$$\hat{y} = 130081,05 + 122632,695t$$

Підставивши у вказане рівняння значення t отримуємо розрахункове значення обсягу доходів

Середня помилка апроксимації дорівнює

$$\bar{\xi} = \frac{1}{10} \times 1,402754782 \times 100 = 14,03\%$$

Розглянемо інтерпретацію

Таблиця 3.5

Дані прогнозування та інтерпретації

<10	Висока точність
10-20	Хороша точність
20-50	Задовільна точність
>50	Незадовільна точність

Таким чином маємо хорошу точність,
Побудуємо прогноз на 2021-2024 рік

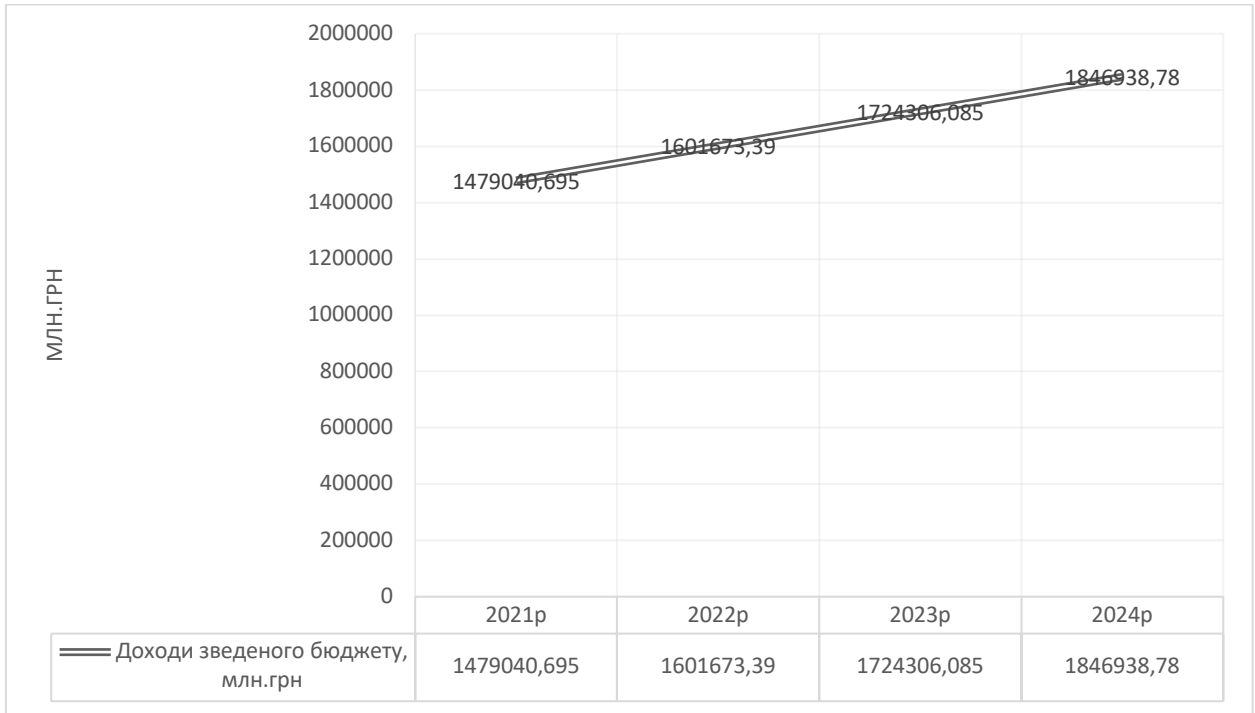

Рис. 3.4 Прогноз доходів зведеного бюджету у 2011 – 2020 роках

Порівняємо отримані результати (Прогноз 1) з прогнозом зробленим на основі макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації (Прогноз 2)

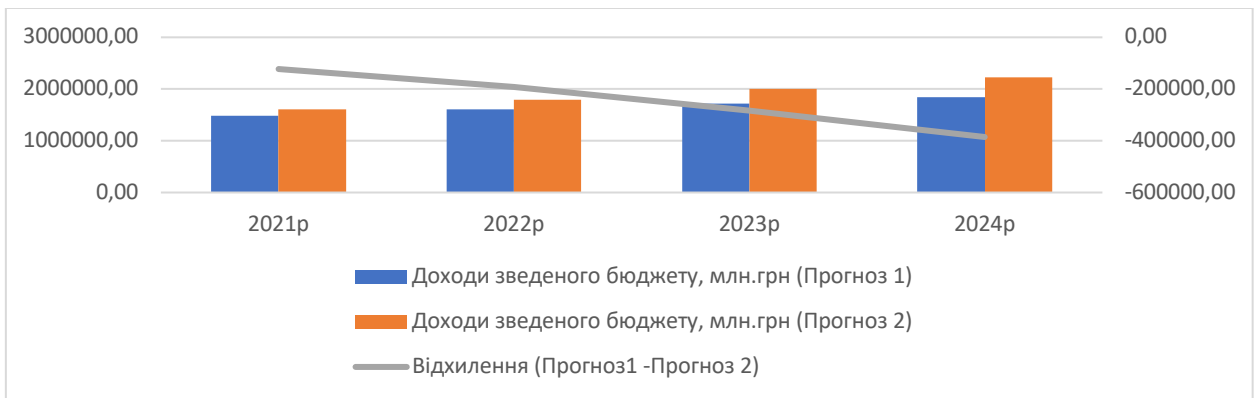

Рис. 3.5 Прогноз доходів зведеного бюджету у 2011 – 2020 роках за двома варіантами, млн.грн

Таким чином, динаміка зростання доходу на основі макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації (Прогноз 2) значно перевешують результати отримані за методом екстраполяції.

Необхідно звернути увагу, що достовірність прогнозу зробленого на основі макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації (Прогноз 2) залежи від точності прогнозу самих макроекономічних показників.

Таки чином, дійсно при прогнозуванні доцільно використання кількох методів прогнозування, що підвищить якість прогнозу та дозволить визначити «підводні камені», які можуть бути не помічені при використанні лише одного методу

Висновки до розділу 3

На підставі запропонованих заходів можливо зробити наступні висновки:

1. У періоди кризи, зовнішньої агресії та пандемії бюджетна політика України є недостатньо неефективною. Головна причина у відсутності науково обґрунтованих пріоритетів у бюджетних видатках та нерівномірного навантаження на економіку.

2. При формуванні концепції бюджетної політики необхідно використовувати прогнозні інструменти, ринкові важелі управління економікою та елементи системи індикативного управління. Розробка методологічних підходів до формування концепції бюджетної політики має спиратися на якість реалізації бюджетної політики, яка полягає у: прогнозуванні різних індикаторів; ефективне використання індикаторів та здійснення прозорої інформаційної політики.

3. Основними напрямками оптимізації доходів зведеного бюджету можуть виступати:

Покращення системи бюджетного планування з метою підвищення точності прогнозів через застосування середньострокового бюджетного планування.

Спрощення податкового регулювання і адміністративних процедур у тому числі зниження податкового тиску і одночасне покращення платіжної дисципліни.

Зменшення частки тіньової економіки та розширення бази оподаткування

Перегляд процесу приватизації

Підвищення ефективності діяльності державних підприємств.

4. Побудовано модель: як Y виступає показник доходів зведеного бюджету, фактор, що впливає – ВВП (x_1), індекс споживчих цін (x_2)

$$Y = -88102,65 + 0,343068416 x_1 + \dots + 368,1688825 x_k$$

Виходячи основних макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2021 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації спрогнозовано доходи зведеного бюджету

5. Простежено характер динаміки доходів зведеного бюджету України, виявити тенденції бюджетного розвитку, річних чи циклічних коливань за допомогою графічного методу

6. З метою прогнозування застосовано метод екстраполяції трендів.

Порівняно отримані результати (Прогноз 1) з прогнозом зробленим на основі макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації (Прогноз 2)

Доведено, що при прогнозуванні доцільно використання кількох методів прогнозування, що підвищить якість прогнозу та дозволить визначити «підводні камені», які можуть бути не помічені при використанні лише одного методу

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження літературних джерел, моніторингу доходів зведеного бюджету та запропонованих заходів можливо зробити наступні висновки:

1. З'ясовано сутність бюджету та бюджетної політики.

Бюджет треба розглядати як складну категорію. Бюджет - це складна багатоаспектна категорія: з позиції фінансової науки - частина вартість створеного в країні ВВП, що розподіляється і перерозподіляється центральними або місцевими органами влади для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства; з позиції економічної теорії - система економічних відносин, пов'язана з формуванням і використанням бюджетних коштів, для виконання центральними і місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань щодо забезпечення обґрунтованого і ефективного розвитку адміністративно-територіальних одиниць; з правових позицій - основний фінансовий план країни або окремої адміністративно-територіальної одиниці, що приймає форму закону, на підставі якого відбуватиметься мобілізація і використання фінансових ресурсів; з позиції організації та управління - основний макроекономічний важіль щодо забезпечення ефективного та пропорційного розподілу обмежених бюджетних коштів між різними територіями, галузями економіки, суб'єктами господарювання та населенням для забезпечення прогресивного розвитку економіки країни.

Доведено, що бюджетна політика - це система відносин, заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин в складі загальної економічної політики, спрямованих на реалізацію всіх функцій бюджету з метою досягнення визначеного економічного і соціального ефекту.

2. Розглянуто теоретико - організаційні засади формування доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави;

За матеріальним змістом доходи бюджету виступають як грошові або бюджетні кошти.

Зроблено висновок, що на даний момент не існує однозначної думки щодо дефініції поняття «доходи бюджету». Доходи бюджету визначаємо як грошові надходження спрямовані на забезпечення виконання завдань, реалізацію функцій органів державної влади і місцевого самоврядування та на задоволення потреб населення, що отримуються за рахунок різних джерел, перелік яких міститься в Бюджетному кодексі України, а розміри встановлюються щорічним законом про Державний бюджет.

Виконання бюджету за доходами є один з основних етапів бюджетного процесу. Виконання бюджету за доходами – це означає в повному обсязі мобілізувати податки, збори та інші обов'язкові платежі, а також розподілити їх між різними рівнями бюджетної системи відповідно до законодавства.

3. Впорядковано можливі методи прогнозування доходів бюджету;

Прогнозування доходів бюджету є проблемним питанням виходячи з повноти джерел та реалістичності оцінки, що є важливим при формуванні бюджету. Тому для прогнозування статей доходів можливо використовувати ряд методів: метод експертних оцінок. метод економетричного моделювання, детерміністичний метод, метод математичного моделювання, метод часового тренду.

Визначено, що метод економіко -математичного моделювання є найпоширенішим з огляду на імовірнісну природу прогнозів бюджетних процесів. У той же час теоретично може бути побудовано стільки прогнозів, скільки існує спеціалістів-аналітиків в цій сфері. Процес прогнозування доходів регламентується рядом законодавчих документів.

4. Проведено моніторинг стану управління доходами зведеного бюджету України;

На підставі аналізу основних показників зведеного бюджету зроблено висновок про стійке зростання як доходів та і видатків. У 2019 р. доходи зведеного бюджету зросли на 105558,4 млн. грн., у той час як видатки на

122161,1 млн. грн, сума кредитування збільшилась на 2869,7 млн. грн., а дефіцит збільшився на 155054,2 млн. грн. У 2020 р. доходи зведеного бюджету зросли на 86824,6 млн. грн., у той час як видатки на 223045,3млн. грн, сума кредитування збільшилась на 974,1млн. грн., а дефіцит збільшився на 137194,6 млн. грн.

Найбільшу питому вагу в доходах зведеного бюджету на 31.12.2020 р. займають як бачимо, податкові надходження які складають 82.57%, що на 0,41 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Необхідно виділити наступні статті податкових надходжень:

внутрішні податки на товари та послуги- 40.27% 39.99%, що на 0,28 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з імпортованих товарів – 19.91%, що на що на 2,56 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) -9.19%, що на 2,3 процентних пунктів більше ніж в попередньому;

акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів -4.68% 5.53%, що на 0,85 процентних пунктів менше ніж в попередньому;

податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості - 30.04%, що на 0,41 процентних пунктів менше ніж в попередньому.

Показник боргового навантаження зменшується у 2019р. на -0,28, що пояснюється зменшенням державного боргу на 170351,70 млн.грн., а у 2020р. збільшується борг на 553660,20 млн.грн. і відповідно боргове навантаження на 0,30.

Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу збільшилась 6,70 пунктів, амплітуда коливань бюджетних доходів на одну особу навпаки зменшилась на 2,03 пункта.

5. Удосконалено методи мобілізації доходів зведеного бюджету України в контексті удосконалення бюджетної політики держави;

Основними напрямками оптимізації доходів зведеного бюджету можуть виступати:

покращення системи бюджетного планування з метою підвищення точності прогнозів через застосування середньострокового бюджетного планування;

спрощення податкового регулювання і адміністративних процедур у тому числі зниження податкового тиску і одночасне покращення платіжної дисципліни;

зменшення частки тіньової економіки та розширення бази оподаткування;

перегляд процесу приватизації;

підвищення ефективності діяльності державних підприємств.

Побудовано модель: як Y виступає показник доходів зведеного бюджету, фактор, що впливає – ВВП (x_1), індекс споживчих цін (x_2)

$$Y = -88102,65 + 0,343068416 x_1 + \dots + 368,1688825 x_k$$

Виходячи основних макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2021 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації спрогнозовано доходи зведеного бюджету

Простежено характер динаміки доходів зведеного бюджету України, виявити тенденції бюджетного розвитку, річних чи циклічних коливань за допомогою графічного методу

6.Здійснено прогнозування доходів зведеного бюджету України.

З метою прогнозування застосовано метод екстраполяції трендів.

Порівняно отримані результати (Прогноз 1) з прогнозом зробленим на основі макропоказників економічного і соціального розвитку України у 2020 – 2024 роках відповідно до Бюджетної декларації (Прогноз 2)

Доведено, що при прогнозуванні доцільно використання кількох методів прогнозування, що підвищить якість прогнозу та дозволить визначити «підводні камені», які можуть бути не помічені при використанні лише одного методу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 21.09.2021)
2. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов М.: Соцэкгиз, 1962. 684 с.
3. Сей Ж.Б. Трактат "О государственных имуществах и налогах М., 1816. 96 с.
4. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии: в 3-х т. М.: Политиздат, 1958. Т. 2. Кн. 2: Процесс обращения капитала. 1958. 648 с.
5. Штурм Р. БюджетСПб.: Типография тва "Общественная польза", 1907.598 с.
6. Косса Л. Основы финансовой науки М.: Типолитография Товарищество И.Н. Кушнерев и К, 1990. 185 с.
7. Василик О.Д, Павлюк К.В. Бюджетна система України: підручник— Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
8. Опарін В.М. Фінанансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія К Київ: КНЕУ, 2005. 240 с.
9. Юрій С.І., Федосов В.М. Фінанси: підручник Київ: Знання, 2008. 611 с.
10. Павлюк К.В. Місцеві бюджети і міжбюджетні відносини Фінанси України. 1996. № 6. С. 24—37.
11. Булгакова С.О. Бюджетна система України: навч. посібник Київ: КНЕУ, 2002. 288 с.
12. Розпутенко І. Державні видатки в перехідних економіках К.: Укр. акад. держ. упр. при Президентові України, 1998. 242 с.
13. Деркач Н.И. Бюджет и бюджетный процесс в Украине Д.: Пороги, 1995.256 с.
14. Заїчко І. В. Бюджетна політика України-важель формування ефективної структури видатків URL:

[http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_1\(34\)_2015/article/27.pdf](http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_1(34)_2015/article/27.pdf) (дата звернення: 21.09.2021)

15. Чугунов І.Я., Брижан К.В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi25OiL4sLzAhWGGuwKHVA1BFQQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Feconomic-bulletin.com%2Findex.php%2Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F320%2F321%2F&usg=AOvVaw2eJLk4mgq7inHXr8TDvVmV> (дата звернення: 21.09.2021)

16. Юхименко П.І., Федосов В.М. та ін. Теорія фінансів Київ: Центр учбової літератури, 2010 576с.

17. Пауль А. Г. Доходы бюджетов (бюджетно-правовое исследование М.: Инфотропик Медиа, 2012. 288 с.

18. Про бюджетну класифікацію Наказ МФУ № 11 14.01.2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0011201-11#Text> (дата звернення: 21.09.2021)

19. Токарева Е. О. К вопросу определения понятия «доходы бюджета» URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-opredeleniya-ponyatiya-dohody-byudzheta> (дата звернення: 21.09.2021)

20. Захожай К. В. Прогнозування обсягів доходів державного бюджету України Агросвіт №15 2012 С.12-16

21. Методи прогнозування доходів бюджету та їх характеристика URL: <https://mydocx.ru/10-141645.html> (дата звернення: 21.09.2021)

22. Грабовецький Б.Є. Економічне прогнозування і планування: Навчальний посібник Київ: Центр навчальної літератури, 2003 188с.

23. Якісні (експертні) методи прогнозування URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/strateg/4180-yakisni-ekspertni-metodi-prognozuvannya.html> (дата звернення: 21.09.2021)

24. Ріппа С.П. Моделювання залежності бюджетних поступлень від величини податкової ставки URL:

https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjUnIOI_NXzAhXNgP0HHS8HAg0QFnoECBMQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FModre_2014_1_38.pdf&usg=AOvVaw1-YjDkvYGBz88twb9-2g83 (дата звернення: 22.10.2021)

25. Зварич О.В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149247793.pdf> (дата звернення: 22.10.2021)

26. Прогнозування в Україні URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi2zKCjptnzAhUGzIsKHaLTDsYQFnoECAIQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3D48410a22-3543-4002-bab6-aa1334ec6d6f&usg=AOvVaw1xQsZNIZxrYtBfKjK6PeML> (дата звернення: 22.10.2021)

27. Фінансово-економічне обґрунтування до Бюджетної декларації на 2022 – 2024 роки URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjc0brIsuHzAhUql4sKHZpDDYgQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fchernigiv-rada.gov.ua%2Fstorage%2Ffiles%2F06%2F03%2F10%2F00%2Fd82b1c8170e107643526f6803225b2a5.doc&usg=AOvVaw3Z-VO96pFosejDBYSPsCeX> (дата звернення: 22.10.2021)

28. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2021 URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 22.10.2021)

29. Індекс інфляції URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/regions/zaporizhia/spf-rent-Indeks-inflyacii.html> (дата звернення: 22.10.2021)

30. Аудит економіки України 2030 URL:
<https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>(дата звернення: 22.10.2021)
31. Реформування податкової системи України URL:
https://minjust.gov.ua/m/str_11350
32. Податкова система України: тренінг-курс : навч. посіб. за заг. ред. О. М. Тимченко ; передм. Т. І. Єфименко. К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 656 с.
33. Зведений бюджет URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>
34. Статистичний збірник: «Бюджет України 2020» URL:
[https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_\(for_website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf)(дата звернення: 22.10.2021)
35. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне URL:
<https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/>(дата звернення: 24.10.2021)
36. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за січень–лютий 2019-2020 років (відповідно до місячного звіту Державної казначейської служби України від 24.03.2020) URL:
https://mof.gov.ua/storage/files/Довідка_лютий_2020.pdf(дата звернення: 24.10.2021)
37. Вектори економічного розвитку 2030 URL:
<https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>(дата звернення: 28.10.2021)
38. Маркуц Ю. І., Гусаревич Н. В. Ефективність формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень URL:
http://www.economy.in.ua/pdf/8_2018/9.pdf(дата звернення: 28.10.2021)
39. Маркуц Ю.І. Формування державного бюджету в розвинутих країнах світу та Україні // Бізнес Інформ. 2016. №11.С. 222—227.
40. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної

безпеки України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>(дата звернення: 29.10.2021)

41. Макогон В. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/3\(86\)/11.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/3(86)/11.pdf)(дата звернення: 01.11.2021)

42. Населення України у 2020 році скоротилося URL: <https://www.dw.com/uk/naselennia-ukrainy-u-2020-rotsi-skorotylosia-na-314-tysiach-osib-derzhstat/a-56618621>(дата звернення: 01.11.2021)

43. Петричко М.М. , Басара М.М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/103.pdf(дата звернення: 01.11.2021)

44. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Бюджетна%20декларація%20на%202022-2024%20роки.pdf>(дата звернення: 01.11.2021)

45. Корреляционно-регрессионный анализ URL: <https://exceltable.com/otchety/korrelyacionno-regressionnyu-analiz>(дата звернення: 01.11.2021)

46. Захожай К. В. Прогнозування обсягів доходу державного бюджету України АГРОСВІТ № 15, 2012 С.12-16(дата звернення: 01.11.2021)

47. Report for Selected Countries and Subjects. URL: www.imf.org. (дата звернення: 24.10.2021)

48. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку Вісник КНТЕУ.2015. № 2.С. 64—73.

49. Дем'янишин В. Г. Бюджетне планування та його особливості в умовах демократичних перетворень Світ фінансів. 2004.Випуск 1. С. 62 – 71.

50. Конституція України : прийн. на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. № 254/96 ВР (із змінами та доповненнями). К: Право, 1996.38 с.

51. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави Фінанси України. 2005. №6. С. 19-28.
52. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету: теорія та практика : монограф. Київ: Київ. нац. торг. ун-т , 2003. 580 с.
53. Сутність, призначення та роль бюджету держави. :URL: <https://textbook.com.ua/finansi/1473453756/s-2> (дата звернення: 22.11.2021)
54. Свириденко Л.А. Концепції формування та управління доходами бюджетів всіх рівнів. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/235-242.pdf (дата звернення: 22.11.2021)
55. Глущенко А.С.. Финансы: Учебное пособие. - 3-е издание, дополненное и перераб. Х.: ХНУ, 2008. 158 с.